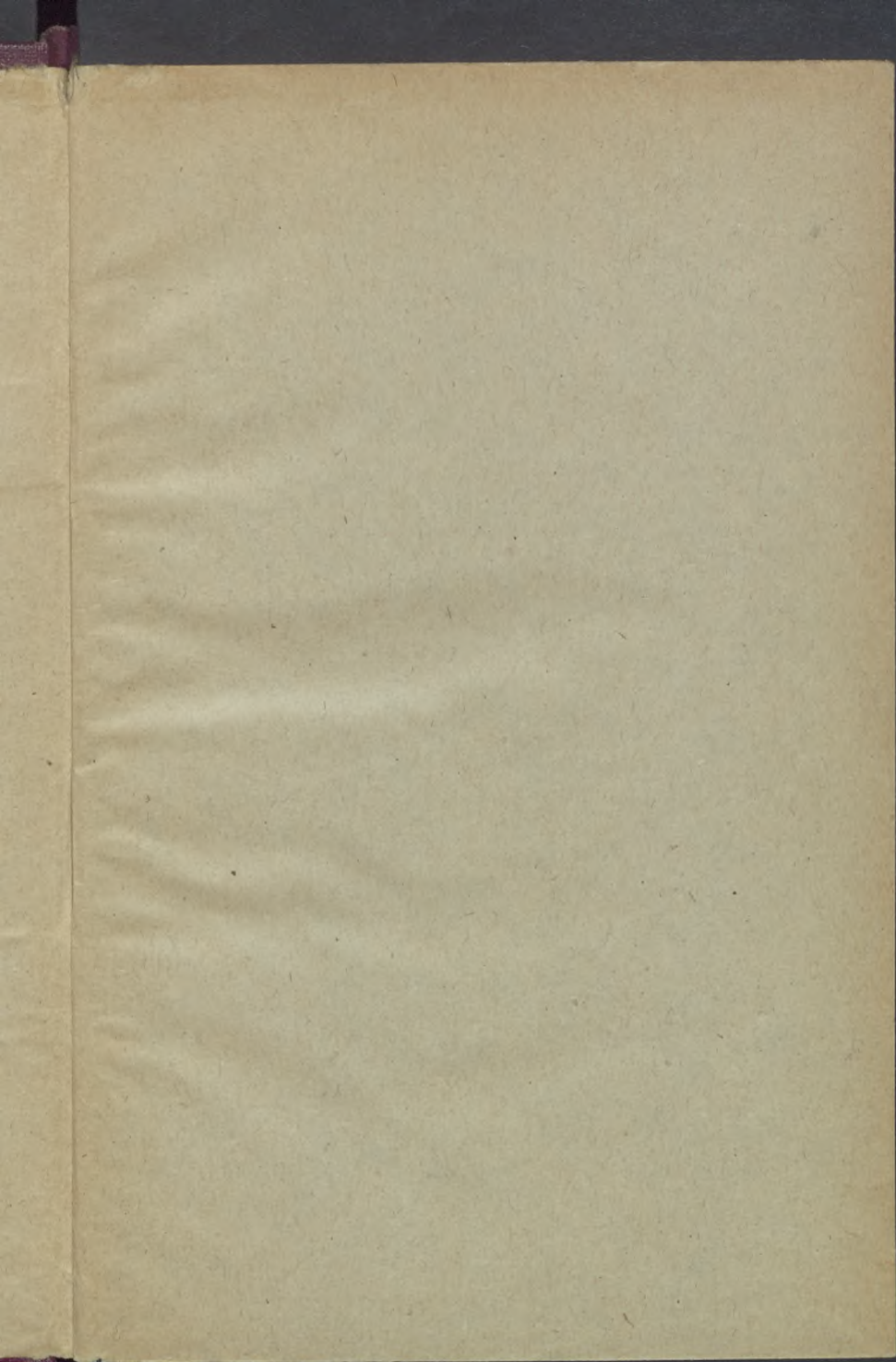
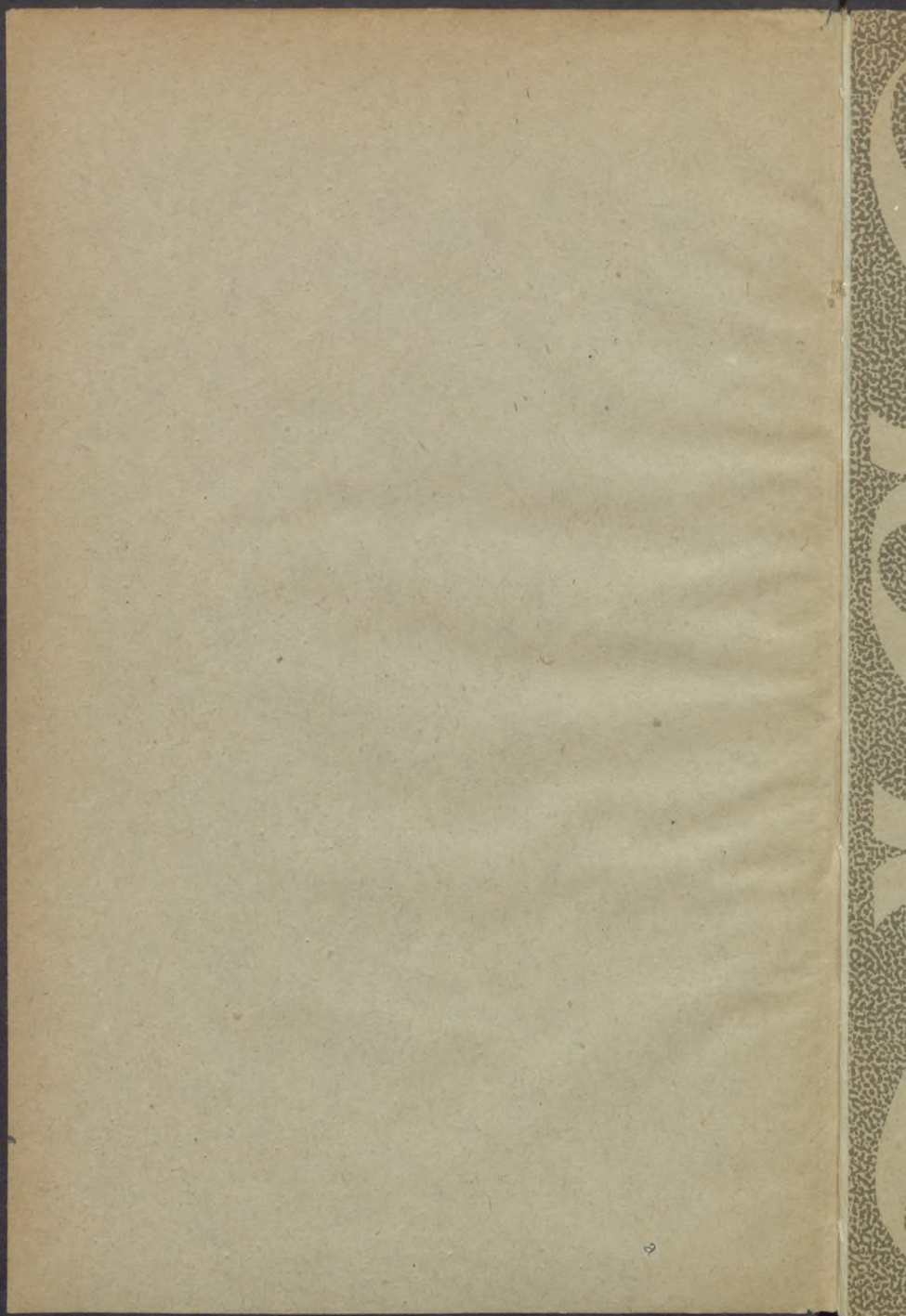

21675

n-

EDUARD MÖRIKE

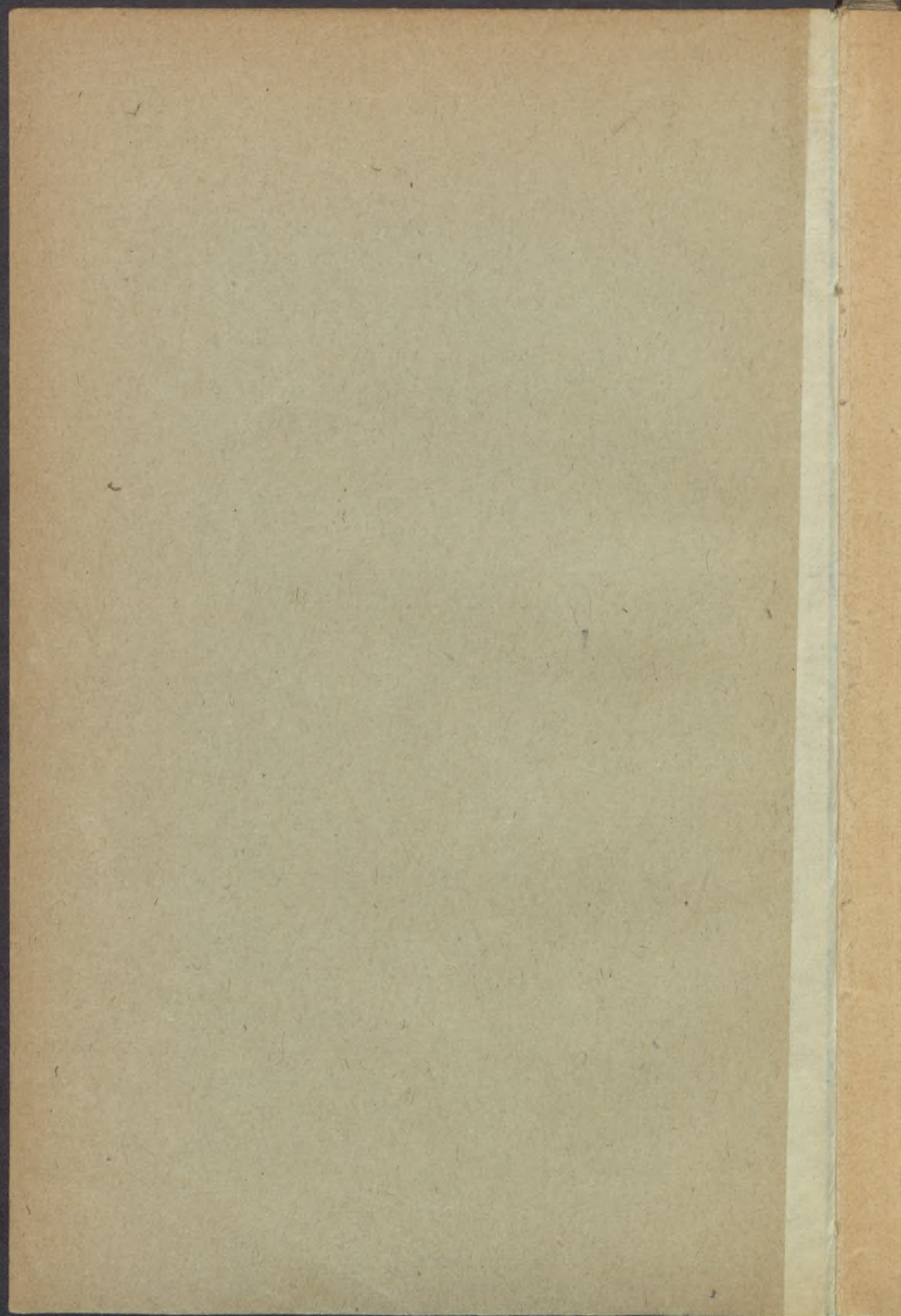
MOZART

PRÁGAI UTAZÁSA

PARNASSZUS

KÖNYVTÁR

SZERHESZTI-BÉKÉS ISTVÁN

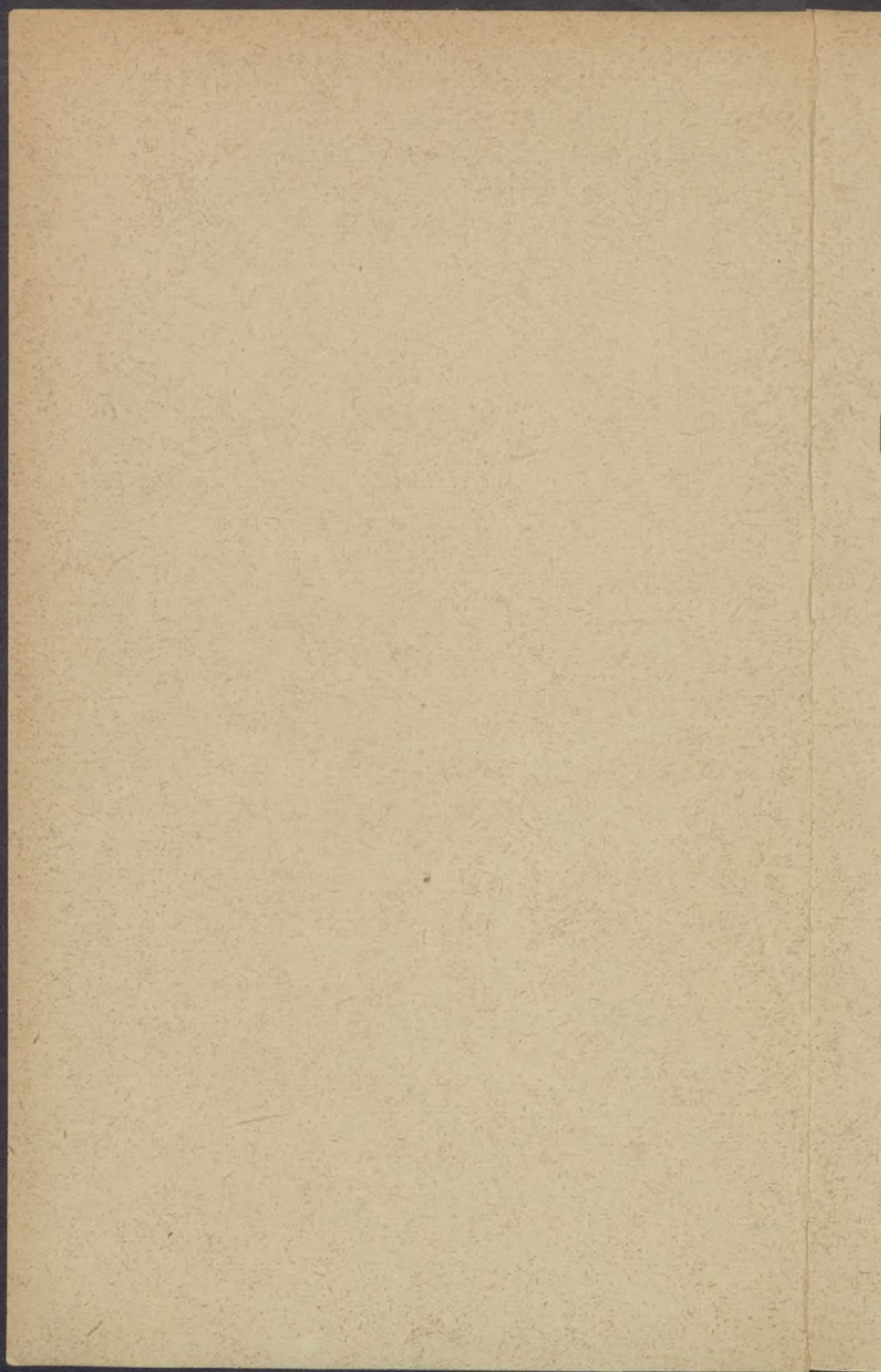

MÖRIKE:

MOZART

PRÁGAI

UTAZÁSA

EDUARD MÖRIKE

MOZART PRÁGAI UTAZÁSA

Fordította:
GÁSPAR ENDRE

BUDAPEST 1947

„az igazat mondd, ne csak a valót”

(JÓZSEF ATTILA)

Feljelölés kiadó: ERDŐDI ISTVÁN

1947 — Légrady Testvérek Rt., Budapest. Igazgató: Agárdi Károly

1787 őszén Mozart felesége kíséretében elindult Prágába, a *Don Giovanni* bemutatójára.

Az utazás harmadik napján, szeptember tizennegyedikén tizenegy óra tájban a házaspár jókedvűen kocsikázott még nem egészen harminc órányira Béctől északnyugati irányban a Mannhardsbergen és a német Tháyan túl, csakhamar háta mögött hagyva a szép Morva Hegységet.

„A három postalótól húzott jármű — írja T. bárónó barátnőjének —, egy tekintélyes sárgászöld kocs, bizonyos Volkstett tábornok idős feleségének tulajdona volt, aki nyilván sokat tartott Mozartékkal való kapcsolataira és a mesternek tett szívessegeire.” A szóbanforgó fogat pontatlan leírását a nyolcvanas évek izlésének ismerője bizonyára kiegészíti még néhány vonással. A sárgászöld kocs az ajtó két oldalán természetes színűben ábrázolt virágcsokrokkal van kifestve, széleit keskeny aranylécek díszítik, a máz azonban még korántsem a mai bécsi műhelyek tükörsíma fényháza, belseje sem egészen öblös még, noha vonala lefelé kacéran merész ívelésű; ehhez járul a magas fedél pillanatnyilag félrehúzott bőrfüggönyeivel.

A két utas öltözkéiről hadd mondjunk el még ennyit. Constanze asszony a ládába becsomagolt díszruhák kimélése céljából szerényen választotta ki férje öltözetét: a kissé kopottas kék himzett mellényhez megszokott barna felsőkabátját adta rá egy sor nagy és úgy készült gombbal, hogy csillagszerű szövetük alól kivillant egy réteg vörös aranyfűst; hozzá fekete selyemnadrágot, harisnyát és cipőjén aranyozott csattot viselt. Egy félórával ezelőtt — az e hónapban rendkívüli hőség miatt —

levetette kabátját és kedélyesen csevegve, hajadonfővel, ingujjban ül. Madame Mozart kényelmes világoszöld és fehércsíkös útiruhában van; szép és dús világosbarna fürtjei félig felkötve hullanak vállára és nyakára; világlátásban sohasem éktelenkedett rajtuk rizspor, míg férjének erős, varkocsba fogott hajzata ma csak a szokottnál hanyagabbul van vele beszórva.

A kocsi éppen egy lankás dombon kapaszkodott fel csöndesen termőföldek között, amelyek itt-ott megszakították a kiterjedt erdőségeket, és most az erdő pereméhez ért.

— Mennyi erdőn haladtunk át ma, tegnap és tegnapelőtt! — mondá Mozart. — Közben semmire sem gondoltam, az meg éppenséggel eszembe sem jutott, hogy járjak egyet valamelyikben. De most kiszállunk itt, szívecském, és szakítunk azokból a kedves harangvirágokból, amelyek olyan szépen virítanak amott az árnyékban. Hadd fújják ki magukat lovaidd, kocsis sógor.

Mikor mindketten felálltak, egy kis baleset derült ki és adott okot korholó szavakra. A mester vigyázatlansága miatt egy drága illatszerrel telt üvegcsé felnyílt és tartalma észrevétlenül a ruhákra és párnákra ömlött.

— Gondolhattam volna! — kesergett Mozartné —, már régen erősen érezhető volt az illat! Istenkém, egy egész üvegcsé rosée d'aurora veszett kárba! Úgy vigyáztam rá, mintha arany volna.

— Ugyan, csacsikám — vigasztalta férje —, értsd meg, isteni szagosítód csupán csak így lehetett hasznunkra. Eleinte úgy ültünk itt, mint egy sütökemencében, hiába legyezgettél, de akkor egyszerre mintha az egész kocsi kihűlt volna, amit te a zsabómra locsolt néhány csöppnek tudtál be; újjáéledtünk és a beszélgetés vigan folyt, ahelyett, hogy fejünket búnak eresztettük volna, mint a birkák a mészáros szekerén; és ez a jó-tétemény egész utunkon el fog kísérfni. Hanem most gyere és ültessünk azon melegében két bécsvárosi rózsát a zöld vadonba!

Karonfogva léptek át az útmenti árkon és nyomban beljebb mentek a fenyves homályába, mely csakhamar sötétséggé sűrűsödött és csak itt-ott szakította meg egy napfényes pászta a bársonymohás talajon. Az üdítő hűvösség, amilyen hirtelen váltotta fel a künn uralkodó

hőséget, veszélyessé válhatott volna a vigyázatlan fér-fire, ha kísérőnője nem eléggé óvatos. Csak nagynehezen tukmálta rá a készenlétben tartott ruhadarabot.

— Istenem, micsoda gyönyörűség! — kiáltotta Mozart, miközben tekintete végigfutott a magas fatörzseken. — Az ember templomban érzi magát! Azt hiszem, sohasem voltam még erdőben és csak most eszmélek rá, mit is jelent egy egész fatársadalom egy csomóban! Nem emberkéz plántálta ide őket, mind maguktól nőttek és most itt állanak, csak mert jól esik nekik az együtt-lakás és gazdálkodás. Látod, ifjú éveimben fél Európát bejártam, láttam az Alpesekeket és a tengert, a legnagyobb és legszebbet, ami a világon van: most itt áll a golyhó történetesen egy közönséges fenyveserdőben a cseh határon és nem győz ámulni és bámulni, hogy valóban van ilyesmi, nem csak amolyan finzione di poeti alakjában, mint a nimfák, faunok és más effélék, hanem a földből kinőve, nedvességtől és a nap melegétől feltápláltan! Itt tanyázik a szarvas, azzal a csodálatos ágbogas dísszel a fején, a tréfás mókus, a fajt, meg a szarka.

Lehajlott, letört egy gombát és dicsérte ernyőjének pompás vörös színét s az apró fehér lebernyegeket alján, de több fenyőtobozt is eltett magának.

— Azt hihetné az ember — mondta az asszony —, hogy nem tettél még húsz lépést a Práterben, hiszen ilyen ritkaságok ott is találhatók.

— Mit nekem a Práter! Teringettét, hogyan is ejt-heted ki ezt a szót itt! Mit lát az ember ott a sok kör-hintától, díszkardtól, estélyi ruhától és legyezőtől, zenétől és minden fajtájú látványosságtól? De még az ottani fák is, akárhogy terpeszkednek — a földön szerte heverő makkok és tokok szakasztott úgy festenek, mintha ikertestvérei volnának a töméntelen dugónak közben. Két órányira pincér- és húslészaga van a ligetnek.

— Csakugyan hallatlan — kiáltott felesége —, hogy így beszéljen valaki, akinek legfőbb gyönyörűsége, ha rántott csirkét ehett a Práterben!

Mikor mindketten ismét a kocsiban ültek és az út most rövid sík szakasz után lassan lefelé lejtett, míg

a mosolygó vidék beleveszett a távolabbi hegyekbe, mesterünk, miután egy darabig hallgatott, újra megszólalt:

— A világ valóban szép és senkitől sem vehető rossz néven, hogy a lehető legtávolabbi akar benne időzni. Istennek hála, sohasem éreztem magam frissebben és jobban és inkább ezerféléhez volna kedvem. No, de minden szépen sorra kerül még, mihelyt új művemet befejezem és előadatom. Mennyi érdekes és szép van odakünn a nagyvilágban és otthon, amit még egyáltalán nem ismerek, mennyi csodálatos alkotása a természetnek, mennyi tudomány, művészet és hasznos ipar! Az a fekete szénégetőlegény, tűzegrakása mellett hajszálra annyit tud sok mindenféléről, mint én, mert bennem ugyan megvolna a kívánság és óhaj, hogy vessek egy pillantást erre meg arra, ami nem tartozik éppen a tulajdonképpeni mesterségemhez!

— Nekem — felelte a nő — a napokban régi zsebnaptárod került a kezembe a nyolcvanötös esztendőből; három-négy dolgot jegyeztél belé leghátul. Elsőnek ezt: „Október közepén öntik a nagy oroszánokat a császári öntődében.“ Másodiknak pedig, kétszer aláhúzva: „Látogatás Gattner professzornál.“ Ki az?

— Ahá, tudom, — az a jóságos obszervatóriumi öreg úr, aki időről-időre meghív oda. Régi kívánságom már, hogy veled együtt megtekintsem a holdat és a holdbeli emberkét. Csuda nagy messzelátójuk van most csodafönn; azt mondják, hogy tisztán és szinte kézzelfoghatóan látni vele az óriás korongon hegyeket, völgyeket, szakadékokat, arról az oldalról pedig, ahová nem esik nap, a hegyek árnyékát. Már két éve készülök oda, de rút és szégyenletes módon sohasem jutok hozzá!

— Nos, — szölt amaz —, a hold nem szalad el. Sokat kipótolunk még.

Kisvártatva a férfi folytatta:

— De hát nem így van-e mindennel? Pihá, gondolni sem jó rá, mi mindent mulaszt el, halogat és hagy függőben az ember! Nem Isten és emberek iránti kötelességekről beszélek — csak a pusztá élvezetről, azokról a kis ártatlan örömökről, amelyek naponként itt hevernek az ember lába előtt.

Madame Mozart semmiképen sem tudott vagy akart letérni az irányból, melyben férje könnyen meginduló kedélye mindinkább mozgott, és sajnos, egész szívéből kénytelen volt neki igazat adni, mikor az növekvő hévvel folytatta:

— Örültem-e valaha egy órahosszat a gyermekeimnek? Mindig csak félig, en passant! Egyszer-egyszer meglovagoltatom térdemen a fiúkat, két percig futkározom velük a szobában és máris vége, rázom le őket magamról! Nem hinném, hogy egyszer is töltöttünk volna egy szép napot husvétkor vagy pünkösdkor, valamilyen kertben vagy erdőcskében a réten, csak úgy magunk között, a gyermekekkel évődve és a virágokkal játszva, hogy magunk is még egyszer gyermekké legyünk. Az élet meg közben telik, múlik és rohan — Uristen, ha erre gondolok, kiver a verejték a rémülettől!

Az így kimondott önvád váratlanul meghitt és jószágos, de nagyon komoly beszélgetést indított el kettőjük között. Ezt a beszélgetést nem közöljük részletesen, vessünk inkább általánosságban egy pillantást azokra a viszonyokra, amelyek részben kifejezetten és közvetlenül tárgyául, részben csak tudatos háttéréül szolgáltak.

Itt elsősorban az a fájdalmas észrevétel kínálkozik, hogy ez a szenvedélyes, a világ minden csábja, a sejtő lélek részére hozzáférhető legfőbb értékei iránt fogékony ember, akármennyit élt is át arasznyi idő alatt, akármennyit élvezett és termelt ki magából, mégis egész életében nélkülözte a zavartalan meglegedés érzését.

Aki ennek a jelenségnek magyarázatát nem akarja netán mélyebben keresni, mint feltételezhetően van, mindenekelőtt egyszerűen azokban a látszólag leküzdhetetlenül megszokott fogatkozásokban fogja megtalálni, amelyek szívesen és nem egészen ok nélkül hozunk mintegy szükségszerű kapcsolatba azzal, ami Mozartban csodálatunk tárgya.

Szükségletei igen sokfélék voltak és vonzódása különösen a társasélet örömeihez rendkívül erős. A város legelőkelőbb házai méltányolták összehasonlíthatatlan tehetségét, versengtek érte és ő ritkán vagy sohasem utasított vissza meghívásokat ünnepségekre, összejövetelekre vagy társaságba. Amellett saját közelebbi

köreiben is ugyancsak eleget tett a maga részéről a vendégszeretet követelményeinek. A régóta hagyományos vasárnapi zeneestről házában, egy-egy fesztelen ebédről jól megrakott asztalán néhány baráttal vagy ismerőssel, kétszer-háromszor is hetenként, semmiáron sem mondott volna le. Néha felesége rémületére bejelentés nélkül hozta a vendégeket az utcáról a házba, igen különböző értékű embereket, szerelmeseket, kar-társakat, énekeseket és költőket. A tétlen ingyenélő, akinek egyetlen érdeme mindig vidám jókedve, talpra-esettsége és nem ritkán a nyers tréfafaragás volt, ugyanúgy bejuthatott hozzá, mint a szellemes műértő és a kiváló zenész. Szórakozását azonban főként házon kívül kereste Mozart. Vacsora után napról-napra megtalálható volt a billiárd mellett a kávéházban, sok más estén pedig a vendéglőben. Nagyon szeretett többed-magával kilovagolni, megbecsült táncos volt bálokon és mulatságokon és évenként néhányszor pompásan elszórakozott népünnepségeken, mindenekelőtt a Brigittabúcsún a szabadban, ahol Pierott jelmezében jelent meg.

Ezek a hol tarka és szertelen, hol nyugodt hangulat-hoz szabott szórakozások arra voltak valók, hogy a sokáig felajzott szellemnek roppant erőfeszítése után megadják a szükséges pihenőt; de a génusz öntudatlan játéka-nak rejtélyes útjain múlhatatlanul közvetítették is aztán hozzá mellékesen azokat a finom, elröppenő benyomásokat, melyek alkalmyszerűen megtermékenyítik. Sajnos azonban, ezekben az órákban, mikor a cél mindig a szerencsés pillanat legalaposabb kiélvezése volt, más szempont nem is jött számba, sem okosság vagy kötelességtudás, sem megélhetés vagy háziasság. Akár élvezett, akár alkotott, Mozart sem mértékét, sem határt nem ismert. Az éjszaka egyrészét mindig a zeneszerzés-nek szentelte. Kora reggel gyakran még jóideig ágy-ban maradt és kidolgozta szerzeményét. Aztán tíz órától kezdve gyalog vagy az érte küldött kocsiban elment leckéket adni s ezek rendszerint még a délután néhány óráját is elfoglalták. „Derekasán vesződünk — írja egyszer ő maga egyik pártfogójának — és gyakran neheze-re esik az embernek, hogy ne veszítse el türelmét. Az ember mint jónevű zongorista és zeneoktató, egy tucat tanítványt vesz a nyakára, aztán egyre többet, nem is

nézve, mi fán termett, hacsak tallérját per marca lefizeti. Szívesen látok minden bajúszos magyar várnoktiszteket, akit az ördög arra unszol, hogy ok és cél nélkül számozott basszust és ellenponttant tanuljon; a legelkényeztetettebb komteszt, aki akárcsak Coquerel mestert, a hajfodorítót, sértődötten fogad, ha egyszer nem harangütésre kopogtatok be hozzá“, stb. És ha ezekután, az ilyen és más hivatásszerű elfoglaltság, akadémiák, próbák és effélék után friss levegőre vágyakozott, az alélt idegeknek gyakran csak új izgalom adta meg a látszólagos erősödést. Egészsége titkon megrendült, ami a mélabú folytonosan visszatérő állapotát ha nem is előidézte, minden bizonnyal táplálta, úgy, hogy az elháríthatatlanul korai halál sejtelmé vett rajta erőt, mely végül is minden útján elkísérte. A minden fajtájú és színű keserűséghez, a megbánás érzését sem véve ki, úgy hozzászokott, mint minden öröme mellé kijáró fanyar fűszerhez. De tudjuk, hogy ezek a fájdalmak is letisztultan, mocsoktalanul folytak össze abban a mély forrásban, amely száz aranycsőből bugyogva, kimeríthetetlenül változatos dallamaival az emberi szív minden bűjét és boldogságát öntötte magából.

Legkiütököbbben mutatkoztak Mozart életmódjának rossz hatásai házi rendjében. A dőre, könnyelmű tékozlás szemrehányása szinte magától adódott, sőt egyik legszebb szívbeli tulajdonságához kapcsolódott. Ha valaki nyomasztó bajában hozzá jött, hogy pénzt kapjon tőle kölcsön vagy kezességét kérje, többnyire már számított arra, hogy Mozart nem tudakozódott soká zálog és biztosíték felől, de az ilyesmi valóban éppúgy nem is illett volna hozzá, mint egy gyermekhez. Legszívesebben mindjárt odaajándékozta, amit akartak, mindig nevető nagylelkűséggel, különösen ha úgy vélekedett, hogy éppen bővében van a pénznek.

Az összegek, amelyekbe ez a költekezés a rendes háziszükségletek mellett került, természetesen semmiképen nem álltak arányban jövedelmével. Ami színházi előadásokból és koncertekből, kiadóktól és tanítványoktól befolyt, a császári kegydíjjal együtt annál kevésbé volt elegendő, mert a közönség izlése még korántsem tört határozottan lándzsát Mozart zenéje mellett. A legtisztább szépség, gazdagság és mélység általában idegen-

szerűen hatott az addig kedvelt, könnyű táplálékkal szemben. A bécsiek ugyan — hála e darab népszerű elemének — annakidején alig tudtak betelni Belmonte-vel és Constanze-vel, ellenben *Figaró* néhány évvel később, bizonyára nemcsak az igazgató intrikái miatt a kedves, de sokkal alacsonyabbrendű *Cosa rara*-val versengve, váratlanul és csúfosan megbukott. Ugyanaz a *Figaró*, amelyet nyomban ezután a művelt és elfogulatlan prágaiak olyan lelkesedéssel fogadtak, hogy a mester elfülpött érzett hálás meghatottságában legközelebbi nagyoperáját már külön az ő számukra szándékozta írni. Az idő mostohasága és ellenségeinek befolyásos volta ellenére, Mozart kissé több óvatossággal és okossággal még mindig igen tekintélyes jövedelmet húzhatott volna művészetéből; így azonban még azok a vállalkozásai is balul ütöttek ki, melyeket a nagy tömeg is újjongó tetszéssel fogadott. Egyszóval minden, sors és természet és saját hibája is összejátszott, hogy a páratlan ember ne boldogulhason.

Könnyen megérthető, milyen rossz volt a helyzete egy feladata tudatában levő háziasszonynak ilyen körülmények között. Az ugyancsak fiatal és életvidám, zenészeány létére igazi művésztermészetű, egyébként már hazúlról nélkülözéshez szokott Constanze minden jóakarátát latbavetette, hogy a bajnak gyökerestül elejét vegye, sok fonákságot megszüntessen és a nagyban való veszteséget kicsinyben való takarékoszággal pótolja. De éppen ez utóbbi tekintetben hiányzott belőle talán a kellő ügyesség és a korai tapasztalat. Nála állt a pénz és ő vezette a háztartáskönyvet; minden követelés, minden fizetési felhívás és kellemetlenség kizárólag hozzá futott be. Így aztán gyakran már nyakáig ért a víz, különösen ha ehhez a szorongatott helyzethez, a szükséghez, kínos zavarhoz és nyilvános szégyenhez még férje mélabúja is járult, amelynek az napokig tétlenül, minden vigasz számára hozzáférhetetlenül átadta magát, miközben felesége mellett sóhajtozva és keseregve, vagy egy kuckóban néma révületben meredt a meghalás egyetlen szomorú gondolatára, mint egy végnélküli csavarra. De Constanzét csak ritkán hagyta el jókedve, világos tekintete többnyire, hacsak ideiglenesen is, tanácsra és segítségére talált. Lényegében kevés vagy semmi sem lett

jobb. Mit ért, ha komolysággal vagy tréfával, kéressel és hízélgéssel elérte Mozartnál, hogy egy nap vele itta meg teáját és esti peccenyéjét családi körben, otthon fogyasztotta el, utána pedig el sem ment már hazulról? Előfordulhatott, hogy feleségének kisírt szeme hirtelen meghökkentette és megindította, úgy, hogy őszintén elátkozta valamelyik rossz szokását és minden jót ígért, többet, mint amennyit felesége kívánt — hiába, észrevétlenül megint csak visszacsúszott a régi kerékvágásba. Az ember szinte hajlandó volt azt hinni, hogy egyszerűen nem cselekedhetik másként és egy teljességgel megváltoztatott rend az embernek illő és hasznos dolgok köztünk szokásos fogalmai szerint, ha netán erőszakkal rákényszerítik, csodálatos lényét magát semmisítette volna meg.

Mégis Constanze mindig reménykedett a dolgok kedvező fordulatában annyiban, amennyiben az ilyen kívülről lehetséges volt: gazdasági helyzetük alapos javulása következtében, mint az férje növekvő híre mellett nem maradhatott el. Ha végre, így gondolta magában, elesik az állandó nyomás, melyet férje is egyszer jobban, egyszer kevésbé érez erről az oldalról, ha nem kell többé ereje és ideje felét a pusztá pénzkeresésnek áldoznia, hanem ehelyett osztatlanul élhet igazi hivatásának, ha végül az élvezet, amelynek sokkal jobb lelkiismerettel adná át magát, ha nem kellene többé kergetnie, mégegyszer testileg és lelkileg felüdíti, egész állapota könnyebb, természetesebb, nyugodtabb lesz. Még lakóhelyük alkalmi megváltoztatására is gondolt, abban a reményben, hogy végül mégis csak leküzdheti Mozart feltétlen ragaszkodását Bécshez, ahol pedig az ő meggyőződése szerint nincs igazi boldogulás férje számára.

Tervei és óhajai megvalósításához azonban annak az új operának sikerétől várta Madame Mozart a legközelebbi döntő lökést, amelyről ezzel az utazással kapcsolatban volt szó.

A szerzeménynek több, mint fele készen volt már. Bizalmas, ítélőképés barátok, akik mint a rendkívüli mű keletkezésének tanúi, bizonyára eléggé ismerték annak mivoltát és hatását, mindenütt olyan hangon beszéltek róla, hogy még ellenfelei közül is sokaknak el kellett készülniük arra, hogy egy félév sem telik bele és ez a

Don Giovanni az egész zenei világot, Németország egyik végétől a másikig, meg fogja rendíteni, fejtetőre fogja állítani, rohammal fogja meghódítani. Óvatosabbak és feltételesebbek voltak azok jóindulatú véleményei, akik a zene mai álláspontjából kiindulva, nem igen reméltek általános és gyors sikert. A mester maga titokban osztotta nagyon is megalapozott kételyeiket.

Constanze a maga részéről, mint a nők mindig, mikor egy adott irányban elindított érzéseiket hozzá még egy mindenképen méltányos óhaj fűti és későbbi, innen vagy onnan származó megfontolásoktól sokkal kevésbé befolyásoltatják magukat a férfiaknál, ragaszkodott derűlátó hitéhez és éppen most a kocsiiban újra alkalma volt annak megvédésére. Ezt a maga vidám és virágos módján kettős buzgalommal tette, mert Mozart hangulata az előbbi beszélgetés folyamán, amely igazában semmire sem vezethetett és ezért fölöttébb kelletlenül szakadt félbe, máris érezhetően romlott. Nyomban ugyanazzal a vidámsággal körülményesen kifejtette férjének, hogyan fogja hazatérésük után a prágai vállalkozóval a partitúra vételára fejében kikötött száz dukátot a legsürgősebb tételek fedezésére és másra felhasználni és hogyan remél továbbá számitásai alapján a következő télen egészen tavaszig ebből a pénzből gazdálkodni.

— Bondini úr búsás hasznot fog húzni az operából, hidd el; és ha csak félig olyan becsületes ember, amilyennek mindig vallod, utólag még le fog adni egy takaros kis százalékot azokból az összegekből, amelyeket egyik színház a másik után fizet neki a másolatért; ha pedig nem, hát Istennek hála, más kilátásaink is vannak még, ezerszerte jobban megalapozottak. Sejtek egyetmást.

— Ki vele!

— Nemrég egy madárka azt fütyürészte nekem, hogy a porosz királynak karmesterre van szüksége.

— Ohó!

— Illetve főzeneigazgatóra. Hadd képzelődjem egy kicsit! Ezt a gyöngémet anyámtól örököltem.

— Csak rajta! Minél bolondabbul, annál jobb!

— Nem, csak egészen természetesen. Mindenekelőtt tehát gondold el: mához egy évre ilyenkor...

— Ha a pápa megkéri a Julcsa kezét...

— Csend, paprikajancsi! Mondom, mához egy évre Egyed napján, régen hült helye lesz már Bécsben bizonyos Wolf Mozart nevű császári kamarazeneszerzőnek.

— Csípjen meg a kakas!

— Szinte hallom már, hogyan társalognak rólunk régi barátaink és mi mindent beszélnek el egymásnak.

— Például?

— Például egy reggel korán kilenc után már ott vitorlázik öreg rajongónk, Volkstettné legtüzesebb látogatói lépteivel a Kohlmarkton át. Három hónapig volt oda, mert végre megvolt a nagy utazás Szászországba a sógorához, amelyről mióta csak ismerjük, naponta beszélt; tegnap este óta itthon van és most túlárado szívével — repes az utazás boldogságától és a baráti türelmetlenségtől és a legpazarabb újdonságoktól — gyorsan az ezredesnéhez velük! Fel a lépcsőn, bekopog, meg sem várja, hogy azt mondják, szabad. Képzeld el ezt az újjongást és a kölcsönös embrassementet. „Hát drága, kedves ezredesné — kezdi egy kis bevezetés után kifújva magát — üdvözlöt hozok magának egy batyuval, találja ki, kitől? Nem egyenesen Stendalból jövök, egy kis kitértöt tettem baloldalt Brandenburg felé.“ — „Hogyan? Hát lehetséges... Berlinben is járt? Volt Mozartéknál?“ — „Tíz gyönyörű napig!“ — „Óh, egyetlen, édes tábornokném, beszélje el, írja le! Hogy vannak azok a jótét lelkek? Még mindig úgy szeretnek ott lenni, mint eleinte? Nekem szinte mesének tűnik, elképzelhetetlennek még ma is és most még inkább, hogy maga tőle jön — Mozart mint berlini! Ugyan hogy viselkedik? Milyen színben van?“ — „Már hogy ő? Látná csak! Idén nyáron a király Karlsbadba küldte. Mikor jutott volna eszébe ilyesmi hőnszeretett József császárjának? Még alig jöttek meg az az útról ők ketten, mikor odaérkeztem. Mozart sugárzik az egészségtől és élettől, gömbölyű és kövér és eleven, mint a higany; a boldogság, meg a jólét szinte virít rajta.“

S az elbeszélő most a legfényesebb színekben kezdte kifesteni elképzelt szerepében az új helyzetet. Mozart Unter den Linden-i házatól, kertjétől és villájától kezdve nyilvános működése több ragyogó színhelyéig és a szűkebb udvari körökig, ahol a királynét kellett kísérnie zongorán, leírásában minden szinte valósággá és jelenné

lett. Egész beszélgetéseket, a legszebb anekdotákat rögtönözte hevenyészve. Valóban úgy látszott, mintha Potsdam és Sans-Souci királyi székhelyét jobban ismerné a schönbrunni kastélynál és a bécsi Burgnál. Amellett volt benne annyi pajzánság, hogy hősünk alakját egész sor új családfeői tulajdonsággal ruházza fel, amelyek mind a porosz élet szolid talajában fejlődtek ki és melyek között a már említett Volkstettné meglepő jelenséggé és az egymással sokszor érintkező szélsőségek bizonyítékául egy kis derekas fősvényiségi hajlamot is észlelt, amely szerinte végtelenül jól illik hozzá. „Bizony, gondolja csak meg, háromezer tallér fixe van, és miért? Hogy egyszer egy héten kamarazenekart vezényel és kétszer a nagy operát. Óh, ezredesné, láttam őt, a mi aranyos, kedves kis Mozartunkat azzal a kitűnő zenekarával, amelyet ő tanított be és amely imádja! Ott ültem a feleségével a páholyában, rézsút a legnagyobb uraságokkal szemben! És vajjon mi állt a színlapon — elhoztam magának —, egy kis úti ajándékot csomagoltam bele magamtól és Mozartéktól —, nézze csak, olvassa csak, öles betűkkel áll rajta kinyomatva! — Teremtő Isten, micsoda? Tarare! — Ugye, barátném, mit nem ér meg az ember! Két évvel ezelőtt, mikor Mozart a Don Giovannit írta és az az átkozott mérges fekete-sárga Salieri titokban, már készült is a diadalt, amelyet Párisban aratott a darabjával, legközelebb a maga területén ünnepelni és a mi jó szalonkakedvelő, mindig a Cosa raranak örvendező publikumunknak végre egyszer ilyen sólymot is mutatni és ő meg a cimborái már sugdolóztak is és ravaszkodtak, hogy a Don Giovannit szépen megkopasztva hozzák színpadra, mint akkoriban a Figarót, nem holtan és nem elevenen — hát tudja, megfogadtam akkor magamnak, hogy ha azt az infámis darabot adják, én ugyan nem nézem meg egy világért sem! És meg is tartottam a szavam, mikor mindenki hanyatt-homlok rohant — maga is, ezredesné — én a kályha mellett ültem tovább, ölembbe vettem a macskámat és ettem a pacalt. Ugyanezt tettem egy pár következő alkalommal. Hanem most, képzelje csak el, Tarare a berlini Operaházban, a halálos ellenségének a műve, Mozart vezényletével! „No, de ide már el kell, hogy jöjjön — kiáltotta mindjárt az első negyedórán —,

ha másért nem, hogy elmondhassa a bécsieknek, engedtem-e, hogy Absolonnak egy hajaszála is meggörbüljön. Bár ő maga is itt volna, legalább látná az irigy fráter, hogy nekem nem kell a más dolgait elrusnyítani, mégis csak az maradok, aki vagyok!"

— Brava! Bravissima! — kiáltá Mozart harsányan és fülönfogta asszonykáját, összecsókolta, dédelgette, csiklandozta, úgy, hogy az évődés egy, sajnos, soha a legszerényebb mértékben sem teljesülendő megálmodott jövő tarka szappanbuborékaival végül is pajkoskodásban, kiáltozásban és kacagásban oldódott fel.

Közben már régen leértek a völgybe és közeledtek a faluhoz, mely már a dombról feltűnt nekik és mely mögött közvetlenül egy kis, modern külsejű kastély látszott a nyájas síkságon, egy Schinzberg gróf rezidenciája. Úgy volt, hogy a helységben etetnek, pihennek és ebédelnek. A fogadó, ahol kiszálltak, egymagában állott a falu végén az út közelében, amelytől oldalt nem egészen száz lépés hosszúságú nyárfasor vezetett az urasági kertbe.

Mozart a kiszállás után szokása szerint feleségére bízta az ebédrendelést. Közben egy pohár bort hozatott magának az alsó szobába, míg Mozartné egy korty friss vízen kívül csak egy csendes zugot kívánt, hogy egy órácskát aludjék. Felvezették az emeletre és férje vidáman dúdolván és füttyörészve követte. A tisztára meszelt és sebtében kiszellőztetett szobában egyéb nemes eredetű ódon bútorok között — minden bizonnyal a grófi szobákból kerültek ide annakidején — egy tiszta, könnyű ágyat találtak, vékony, zöldre mázolt oszlopokon álló festett mennyezettel, amelynek selyemfüggönyeit már régen közönségesebb anyaggal helyettesítették. Constanze kényelembe tette magát, Mozart megigértte, hogy idejekorán felkelti. A nő bezárta férje mögött az ajtót s ez most a közös ivóban keresett magának szórakozást. Itt azonban a gazdán kívül egy lélek sem volt s mert ennek beszélgetése a vendégnek éppoly kevésbé volt ínyére, mint bora, Mozartnak kedve szotytyant, hogy míg az ebéd elkészül, még egy sétát tegyen a kastély kertjébe. Hallotta, hogy tisztességes idegeneknek megengedik oda a belépést, azonkívül a család ma ki is kocsizott.

Elindult hát és csakhamar megtette a rövid utat a nyitott rácskapuhoz, aztán lassan végigment egy magas, öreg hársfasétányon, amelynek végén balról kis távolságban egyszerre homlokzatával maga előtt látta a kastélyt. Olasz stílusban épült, világosra volt mázolva és kettős lépcsője messze kinyúlt; cseréptetőjét néhány szobor díszítette a megszokott modorban, istenek és istennők, könnyöklővel.

Két nagy, még dúsan virágzó virágágy közepétől hősünk a park bokros részei felé tartott, elment néhány szép, sötét fenyőcsoport mellett és lépteit sokszor kanyargó ösvényeken, miközben ismét világosabb helyekhez közeledett, egy szökőkút élénk csobogása felé irányította, ahova csakhamar el is érkezett.

A tekintélyes szélességű, hosszúkás medence körül vödörkben gondosan ápolt narancsfák álltak, felváltva babérrel és oleánderrel; körben végig süppedő homokos út futott, amely keskeny rácsos lugasba torlott. A lugas a legkellemesebb pihenőhelyet kínálta; a pad előtt kis asztal állott és Mozart letelepedett elől a bejáratnál.

Fülét kényelmesen átengedte a víz csobogásának és szemét egy közép nagyságú narancsfára szögezte, amely a soron kívül állott egyedül, közvetlenül mellette a földön, tele a legszebb gyümölcsökkel. Barátunkat ez a délies látvány nyomban egy kedves gyermekkori élményre emlékeztette. Merengő mosollyal nyúlt a legközelebbi gyümölcs után, talán hogy tenyerében érezze annak remek gömbölyűségét, nedvdús hűvösségét. De a benne ismét felbukkant ifjúkori jelenettel szoros összefüggésben állott egy régen elmosódott zenei emlék, amelynek határozatlan nyomát egy kis darabig álmódón követte. Szeme most felragyog, ide-oda tétováz, megkapja egy gondolat, amelynek tüstént mohón sarkába szegődik. Szórakozottan másodszor is hozzányúl a narancshoz, az leválik az ágról és kezében marad. Látja és nem látja, sőt művészi elrévülése odáig megy, hogy az illatos gyümölcsöt orra alatt szüntelenül ide-oda forgatva és egy dalnak majd elejét, majd közepét hangtalanul ajkai közt morzsolgatva, végre ösztönszerűen kivesz kabátja oldalsó zsebéből egy zománcos

szelencét, abból kiszed egy kis ezüstnyelű kést és felül-ről lefelé lassan átszeli a sárga gyümölcsöt. Közben valami homályos szomjúság érzése irányíthatta, de felpezsdült érzékei beérték a pompás illat belélelkzésével. Percekig mered a két belső felületre, halkan, egészen halkan újra együvé illeszti a két félnarancsot, szétveszi és ismét összteszi.

Lépteket hall a közelben, megijed és hirtelen felébred benne annak tudata, hogy hol van és mit tett. Már azon van, hogy eldugja a narancsot, de rögtön abba-hagyja, akár büszkeségből, akár mert úgylis késő már. Nagy, szélesvállú libériás férfi állott előtte, a ház kertésze. Ez nyilván látta még az utolsó gyanús mozdulatot és néhány pillanatig megütődve hallgatott. Az ugyancsak néma, helyéhez szinte odaszögezett Mozart félig nevetve, látható elpirulással, de valahogyan mégis hetykén nézett rá tágranyílt kék szemével; aztán — egy harmadik személy számára fölöttébb mókás látvány lett volna — a látszólag sértetlen narancsot mintegy dacosan elszánt határozottsággal letette az asztal közepére.

— Bocsánat — szólalt meg most a kertész, leküzdve bosszúságát, miután az idegen kevesetigérő öltözetét szemügyre vette —, nem tudom, kihez van...

— Mozart, bécsi karmester.

— Bizonyára ismerik a kastélyban?

— Idegen vagyok itt és átutazóban. Itthon van a gróf úr?

— Nincs.

— És a grófné?

— Öméltósága el van foglalva és nem igen fogad.

Mozart felállott és távozni készült.

— Engedelmet, uram, — hogyan engedheti meg magának, hogy ilyen helyen így hozzányúljon valamihez?

— Mit? — kiáltotta Mozart. — Hozzányúlni? Ördögbe is, azt hiszi maga, lopni akartam és bekapni ezt a narancsot?

— Uram, én azt hiszem, amit látok. Ezek a gyümölcsök meg vannak számolva, én vagyok értük a felelős. A fát a gróf úr egy ünnepségre szánta. Éppen most

kell elvinni. Nem engedem el addig, míg a dolgot nem jelentem és ön maga nem tanúskodik, hogyan történt ez a dolog.

— Nem bánom. Addig várok itt. Ebben megbízhat.

A kertész habozva forgolódott és Mozart abban a hitben, hogy talán csak borraivalóra számít, zsebébe nyúlt, de éppenséggel semmi nem volt nála.

Ekkor valóban odajött két kerti szolga, feltette a fát egy saroglyára és elvitte. Közben a mester kihúzza tárcáját, kivett belőle egy fehér lapot és mialatt a kertész nem tágitott mellőle, ceruzával írni kezdte:

„Méltóságos Asszonyom! Itt ülök én boldogtalan az Ön paradicsomában, mint a megboldogult Ádám, miután megkóstolta az almát. A baj megtörtént és még jó Évámra sem foghatom rá a vétket, mert az most egy mennyezetes ágy gráciáitól és amorettjeitől körülenyelve a fogadóban alusza ártatlan álmát. Adj a parancsot és személyesen felelek Méltóságodnak nekem magamnak is érthetetlen bűnömért. Öszinte szűgyenkezéssel

Méltóságodnak

legalázatosabb szolgája

W. A. Mozart,

utazóban Prága felé.”

A meglehetősen ügyetlenül összehajtogatott cédulát a szükséges utasításokkal átadta a várakozó szolgának.

Alig távozott még el a szörnyeteg, mikor a kastély háta mögül az udvarba gördülő kocsi zörgése hangzott. A gróf jött haza, egy unokahúgát és annak vőlegényét, egy gazdag, fiatal bárót hozva magával a szomszéd birtokról. Minthogy a vőlegény anyja évek óta nem hagyta el a házat, az eljegyzést ma nála ünnepelték meg s most vidám utóünnepség alakjában néhány rokon társaságában itt is megülni szándékoztak, ahol Eugénie, leányához hasonlóan, gyermekkorra óta második otthonát talált. A grófné Max nevű fiával, a hadnaggal, valamivel korábban hazakocsizott, hogy még intézkedjék egyről-másról. A kastély folyosóin és lépcsőin most láthatóan nagy volt a sürgés-forgás és csak nagynehezen

sikerült a kertésznek az előszobában végre átadnia a levélkét a grófnénak, aki azonban nem rögtön nyitotta fel, hanem alig ügyelve átadója szavaira, serényen továbbbsietett. A kertész csak várt, de a hölgy nem tért vissza. Egymásután szaladtak el mellette szolgálk, inasok, szobalány, komornyik; az úr után kérdezősködött, az éppen öltözött; erre megkereste és megtalálta szobájában Max grófot, de az nagyban társalgott a báróval és mintha csak attól félne, hogy olyant akar jelenteni vagy kérdezni, aminek még nem volna szabad kitudódnia, ezzel vágta el szájában a szót:

— Jövök, jövök — menjen csak!

Még egy jódarabig várakozott, míg aztán az apa és fia együtt kijöttek és meghallgatták a fatális hírt.

— No, de ez már több a soknál! — kiáltotta a kövér, jóindulatú, de kissé lobbánékony gróf. — Hihetetlen dolog! Valami bécsi muzsikus, azt mondja? Bizonyára valami himpellér, aki útiköltségért lótfut és elviszi, amit lát?

— Megbocsásson, Méltóságod, külseje azért nem vall éppen erre. Azt hiszem, nincs ki egészen, nagyon dölyfös is. Mozernek mondja magát. Odalenn vár a válaszra; meghagytam Franznak, hogy maradjon közel és tartsa szemmel.

— Mi haszna van annak utólag, patvarba is? Ha becsukatom is a bolondot, a kárt már nem teszem jóvá! Ezerszer megmondtam, hogy az elülső kapu legyen mindig zárva. Mindenesetre megelőzhetette volna a csúfságot, ha idejekorán elővigyázatos lett volna.

Ekkor a grófné sietve és vidám izgalomban, a kinyitott levélkével kezében kilépett a szomszéd szobából.

— Tudjátok — kiáltotta —, ki van odalenn? Az istenért, olvassátok el ezt a levelet! — Mozart, a bécsi zeneszerző! Rögtön menjen valaki és kérje meg, hogy jöjjön fel — csak attól félek, hogy elment már! Mit fog rólam gondolni? Remélem, Velten, udvariasan bántál vele? Mi történt tulajdonképpen?

— Mi történt? — válaszolta férje, akinek bosszúságát nem tudta egycsapásra megszünteteni a kilátás egy híres ember látogatására. — Az a bolond ember leszakított egyet a kilenc narancs közül az Eugenienek szánt

fáról, hm, a szörnyeteg! Ezzel úgyszólván egész szórakozásunk javától fosztott meg és Max akár mindjárt el is dobhatja költeményét.

— Szó sincs róla — mondta a hölgy sürgetően. — A hiány könnyen pótolható. Bízhatok csak rám. Menjetelek most mindaketten, szabadítsátok meg és fogadjátok a jóembert, amilyen barátságosan és nyájasan csak tudjátok. Ha valahogyan itt tarthatjuk, ne utazzon ma tovább. De ha a kertben már nem találjátok, keressétek fel a fogadóban és hozzátok ide a feleségével együtt. Nagyobb ajándékot, szebb meglepetést Eugenie számára nem hozhatott volna nekünk a véletlen ezen a napon.

— Igaz! — viszonzá Max —, nekem is ez volt az első gondolatom. Gyorsan, papa, jöjjön! És — mondta, miközben szaporán a lépcső felé sietettek —, versem felöl legyen nyugodt. A kilencedik muzsa nem fog megrövidülni, ellenkezőleg, még külön hasznot fogok húzni a balesetből.

— Ez lehetetlen!

— Egészen biztos.

— Nohát, ha így van, de szavadon foglak ám, fogadjuk azt a kelekótyát kellő tisztelettel.

Míg a kastélyban ezek történtek, a mi quasi-foglyunk, nem sokat aggódva az ügy kimenetele miatt, jódarabig írással töltötte az időt. De mert egyáltalában senki sem mutatkozott, nyugtalanul ide-oda kezdett járkálni. Közben sürgős üzenet jött a fogadóból, hogy az ebéd már régen elkészült, rögtön jöjjön, a postakocsis türelmetlen. Így hát összeszedte holmiját és minden további nélkül indulni akart, mikor a két úr megjelent a lugas előtt.

A gróf szinte mint régi ismerősét, élénken köszöntötte harsány hangján, be sem várva mentegetőzését, hanem rögtön kifejezve abbeli óhaját, hogy a házaspart legalább ma délre és estére vendégül láthassa családjá körében.

— Ön, kedves maestro, annyira nem idegen nekünk, hogy állíthatom, a Mozart nevet bajosan emlegetik még egy helyen annyi lelkesedéssel és olyan gyakran, mint itt. Unokahúgom énekel és muzsikál, szinte egész napját a zongoránál tölti, betéve tudja az ön műveit és hő kívánsága, hogy egyszer közelebbről láthassa

önt, mint az tavaly télen az ön egyik koncertjén módjában állott. Minthogy rövidesen néhány hétre Bécsbe megyünk, a rokonok megígérték neki egy meghívást Gallizin herceghez, ahol ön gyakran található. De ön most Prágába utazik, nem fog egyhamar visszatérni és Isten tudja, hogy errefelé utazik-e vissza. Tartson ma és holnap pihenőt! A kocsit nyomban hazaküldjük és ha megengedi, majd én fogok továbbutazásáról gondoskodni.

A zeneszerző, aki ilyen esetekben a barátságnak vagy szórakozásnak könnyen áldozott akár tízszerannyit is, mint amennyit itt kívántak tőle, nem sokat tűnődött, örömmel ígért meg az uraknak egy félnapot, de azzal, hogy holnap a lehető legkorábban folytatni fogják útjukat. Max gróf azt a megtiszteltetést kérte, hogy idehozhassa Madame Mozartot és mindent elintézzon a fogadóban. Elment azzal, hogy egy kocsi nyomban utánamegy.

Mellékesen megjegyezzük erről a fiatalemberről, hogy apjától és anyjától örökölt derűs természetéhez művészi tehetség és a művészetek iránti szeretet járult és noha a katonáskodáshoz nem volt igazi hajlama, tiszt létére kivált ismereteivel és jó erkölcsével. Ismerte a francia irodalmat és abban az időben, mikor a magasabb körökben még nem sokat tartottak a német versről, dicséretet és kedveltséget szerzett magának azzal, hogy a költői formát nem közönséges könnyedséggel kezelte anyanyelvén a Hagedornnál, Götznél és másoknál talált jó minták nyomán. Ma, mint már hallottuk, különösen örvendetes alkalmá nyílt tehetségének felhasználására.

Madame Mozartot a fogadós lányával csevegve találta a terített asztal előtt, ahol egy tányér levest már előre kimert magának. Sokkal inkább megszokta a váratlanul közbejött eseményeket, a rögtönzött csínyeket férje részéről, semhogy a fiatal tiszt megjelenése és megbízatása kelleténél jobban zavarba hozta volna. Leplezetlen vidámsággal, megfontoltan és ügyesen haladéktalanul minden szükségést megbeszélt és elintézt. Átcsomagoltak, fizettek, elengedték a postakocsist, aztán Mozartné túlzott aggodalmaskodás nélkül elkészült öltözkéssel és jókedvűen a kastélyba kocsizott kísérőjével, nem is sejtve, milyen különös módon mutatkozott be ott férje.

Ez időközben már fesztelenül és a legjobb társaságban időzött ott. Hamarosan megismerte vőlegényével együtt Eugeniet, egy viruló, fölöttébb bájos, lelkes leányt. Szőke volt, karcsú alakja ünnepélyesen hatott a drága cseplőkkel díszített karmazsinvörös, csillogó selyemben, homlokát igazgyöngyökkel kivarrott fehér szalag vette körül. A nála csak kevéssel idősebb, szelíd és nyílt jellemű báró minden tekintetben méltónak látszott rá.

A társalgás gondját eleinte, szinte túlságos készséggel, a jólelkű és jókedvű háziúr vállalta a maga kissé hangos, élcekkal és adomákkal jócskán megtűzdelt előadásmódján. Közben frissítőket szolgáltak fel, amelyeket a mi utazónk legkevésbé sem vetett meg.

Valaki felnyitotta a zongorát, Figaró lakodalma feküdt rajta fellapozva és a kisasszony a bárótól kísérve, Susanna áriáját kezdte énekelni abból a kerti jelenetből, ahol az édes szenvedély lehellete úgy csap meg bennünket, mint a fűszeres nyári est levegője. Eugenie arcának finom pirja két lélekzetvételnnyire a legnagyobb sápadtságnak adta át helyét; de az ajkán felcsendülő első hanggal minden szorongató nyűg lehullt szívéből. Mosolyogva, biztonságosan ringatózott a zene hullámain és ennek a talán egész életében egyetlen ilyen pillanatnak érzése méltán áthevítette.

Mozart láthatóan meg volt lepve. Mikor a lány bevégezte az éneket, odalépett hozzá és mesterkéletlen szívéllyességével megszólalt:

— Mit mondjak, kedves gyermekem, mikor mintha a nyájas nap előtt állanék, amely önmagát dicséri a legjobban, mikor mindenki rögtön legjobban érzi magát fényében! Az ilyen ének közben úgy érzi magát a lélek, mint a fürdőző gyermek: nevet és csodálkozik és nem tud ennél jobbat a világon. Egyébként higgye el nekem, Bécsben nem mindennap adatik meg a magamfajtájú embernek, hogy ilyen tisztán, hamisítatlanul és ennyi érzéssel, sőt ilyen hiánytalanul hallhassa önmagát.

Azzal megfogta a lány kezét és melegen megcsókolta azt. Nagy szeretetreméltósága és jósága, de a megtisztelő vélemény is, amellyel tehetségét kitüntette, azt az ellenállhatatlan megilletődést keltette Eugenieben,

amely könnyű szédülethez hasonlít, és szemébe hirtelen szinte már könnyek szöktek.

Ekkor lépett be Madame Mozart az ajtón és nyomban utána újabb vendégek jelentek meg, akiket vártak: egy nagyon közeli rokon bárócsalád a szomszédból, Franziska nevű leányával, akit gyermekkorá óta a leggyöngédebb barátság fűzött a menyasszonyhoz és aki itt úgyszólván otthon volt.

Az általános üdvözlés, ölelkezés és szerencsekívánságok után bemutatták a két bécsi vendéget és Mozart a zongorához ült. Egyik koncertszerzeményének egy részét játszotta, amelyet Eugenie éppen betanult.

Az ilyen, ehhez hasonlóan kis körben történő előadás hatását természetesen minden nyilvános előadástól az a végtelen kielégülés különbözteti meg, amelyet a művész személyével és géniuszával való közvetlen érintkezés ad az otthon meghitt falai között.

A szerzemény egyike volt azoknak a ragyogó daraboknak, amelyekben a tiszta szépség egyszer mintegy szélességből szolgálatába szegődik az eleganciának, de úgy, hogy mintegy csak leplezetten bujik el ezekbe az inkább önkényesen játékos formákba és egy csomó vakító fény mögé, de minden mozdulatában elárulja leg-sajátabb nemességét és tékozlóan árasztja szét gyönyörű pátosát.

A grófné magában megjegyezte, hogy a legtöbb hallgató, talán Eugeniet magát sem véve ki, a legfeszültebb figyelem és az elbűvölő játék közben uralkodó ünnepélyes csönd ellenére mégis nagyon megosztotta érdeklődését a szem és fül között. Míg mind önkénytelenül a zeneszerzőt, egyszerű, majdnem feszes testtartását, jószágos arcát, kis kezének kerekded mozdulatait figyelték, valóban nem is igen állhattak ellent ezerféle ide-odacikázó gondolatuknak erről a csodálatos emberről.

Madame Mozart felé fordulva a gróf, miután a mester felállott, ezt mondta:

— A királyoknak és császároknak persze könnyű dolguk van a híres művészekkel szemben, ha hozzáértő dicséretet kell kicirkalmazni, ami ugyan nem mindenki mestersége! Az ilyen szájából minden különlegesnek és rendkívülinek hat. Mi mindent megengedhetnek ma-

guknak ők és milyen kényelmes például, ha férje-ura széke mögött egy ragyogó fantázia befejező akkordja után vállára ütünk a szegény klasszikusnak és azt mondjuk: „Maga ördögös fickó, kedves Mozart!” És alig mondja ki a szót, futótüzként szalad át a termen: „Mit mondott neki?” — „Azt, hogy ördögös fickó!” És aki csak hegedül és fisztulázik és komponál, magánkívül van ettől az egy szótól; röviden, ez az a nagy stílus, a családias, az utánoszhatatlan császári stílus, amelyért mindig irigyeltem a Józsefeket és a Frigyeseket, de még sohasem jobban, mint most, mikor egészen kétségbeejt, hogy másfajtájú szellemi pénzgységekben véletlenül egyik zsebemben sem talállok egy garast sem.

A mód, ahogyan a tréfálkozó az ilyeneket előadta, mégis megvesztegető volt és óhatatlanul nevetésre ingerelt mindenkit.

De a háziasszony felszólítására a társaság most átment a feldiszipított kerek ebédlőterembe, amelyből ünnepi virágillat és hűvösebb, az étvágyat kellemesen ingerlő szag csapta meg a belépőket.

Mindenki elfoglalta a neki tapintatosan kijelölt helyet, a díszvendég a jegyespárral szemben. Egyik oldalon egy kis idősebb hölgy, Franziska hajadon nagynénje ült mellette, a másikon a fiatal, bájos unokahúg maga, aki szellemességével és élénkségével csakhamar nagyon megnyerte Mozart tetszését. Constanze asszony a háziúr és előbbi nyájas kalauza, a hadnagy közé került; a többiek kiegészítették a sort és így ültek tizenegyen a lehetőség szerint tarkán az asztalnál, amelynek alsó vége üres maradt. Rajta középen két hatalmas porcellán gyümölcstartó emelkedett színes figurákkal, amelyek igazi gyümölcscsel és virággal megrakott széles csészéket tartottak. A terem falain dús füzérek függöttek. Ami ezenkívül ott volt vagy még sorjában következett, hosszúranyúló lakomára engedett következtetni. Részben az asztalon, tálak és tálcák között, részben a háttérben álló tálalóról mindenféle fajtájú nemes ital integetett, a legfeketebb pirostól egészen a legsárgább fehérig, amelynek vidám habja hagyományosan már csak az estélyek második felét szokta betetőzni.

Mindeddig a több oldalról egyforma élénkséggel folytatott társalgás többféle mederben haladt. De mert a

gróf mindjárt az elején néhányszor messziről, majd mindig közelebből és egyre pajzánabbul célozgatott Mozart kerti kalandjára, úgy, hogy egyesek titokban mosolyogtak, a többiek pedig hiába törték a fejüket, hogy mit akar mondani, barátunk kirukkolt vele:

— Isten nevében meggyónom — kezdte —, hogyan tettem tulajdonképpen szert a megtisztelő ismeretségre ezzel a nemes házzal. Szerepem nem volt éppen a legmértőszagteltesebb és ahelyett, hogy itt lakmározom kedélyesen, hajsza! híján a grófi kastély egyik félreeső tömlöcében ülhetnék és korgó gyomorral nézhetném a pókhálót a falon.

— Persze! — kiáltotta Madame Mozart — szép dolgokat fogok itt hallani.

Erre részletesen elmondta, hogyan hagyta ott feleségét a Fehér Lóban, a parti sétát, a lugasban történt balesetet, a kerti rendőrséggel való összetűzést, szóval, amit már többé-kevésbé tudunk, mindazt a legnagyobb őszinteséggel és a hallgatók legnagyobb gyönyörűségére adta elő. A nevetés nem alkart véget érni; még a mértéktartó Eugenie sem állhatott ellent a csábításnak, csak úgy rázta a nevetés.

— Nos hát — folytatta a mester —, a közmondás szerint: Ha a haszon tiéd lett, nem baj, ha más kinevet. Nekem megvan a dologból a magam kis nyeresége, majd meglátják. Hanem most hallgassák meg, hogyan történt voltaképpen, hogy vén fiú létemre így elfeledkeztem magamról. Egy ifjúkori emlékem is belejátszott.

1770 tavaszán tizenhároméves fejvel Olaszországba utaztam atyámmal. Rómából Nápolyba mentünk. Kétszer játszottam a Konzervatóriumban és aznkívül még többízben. A nemesség és papság sok kedvességet tanúsított irántunk, kiváltképpen egy abbate barátkozott össze velünk, aki szerette magát szakértőnek hinni, amellet az udvarnál is volt némi tekintélye. Az elutazásunk előtti napon néhány más úr kíséretében egy királyi kertbe vezetett bennünket, a tengerparton egy pompás úton fekvő Villa realebe, ahol egy társulat szicíliai commedianté mutatta be művészetét — több más szép cím mellet úgy is nevezték magukat, hogy figli di Nettuno. Sok előkelő nézővel együtt, akik között ott volt a fiatal, szeretetreméltó Carolina királynő is két hercegisasszony-

nyal, egy hosszú padsoron ültünk az egyik sátorszerűen fedett alacsony galéria árnyékában, melynek lábánál lenn a habok csobogtak. A sok színben játszó tenger csodaszépen ragyogta vissza a napos kék égboltot. Előttünk a Vezűv emelkedett, balra enyhe íveléssel ragyogott az elbájoló part.

A játék első része már befejeződött; egy tutajszerű alkotmány száraz deszkáin folyt, amely a vízen állott; nem volt benne semmi különös, a második és legszebb rész azonban csupa hajós-, úszó- és bűvármutatványból állott és minden részletével mélyen bevésődött emlékezetembe.

Két ellentétes oldalról egy-egy kecses, nagyon könnyű bárka közeledett egymáshoz, látszólag mindkettő kéjútón volt. Az egyik valamivel nagyobb, félfedélzettel volt ellátva és az evezőpadokon kívül vékony árbóca és egy díszesen kifestett vitorlája, valamint aranyozott orra volt. Őt eszményi külsejű, alig felöltözött ifjú, látszólag meztelen karral, mellel és lábbal részben a kormánynál foglalatoskodott, részben ugyanígyen számú csinos leánnyal, kedvesével szórakozott. Ezek egyike, aki a fedélzet közepén ült és koszorút kötött, valamennyi közül kivált természetével és szépségével, valamint díszes öltözkéivel. A többiek készségesen szolgálták ki, kendőt feszítettek ki föléje a nap ellen és adogatták neki a virágot a kosárból. Lábaiánál egy fuvolásleány ült, aki hangszere zengő szavával kísérte a többiek énekét. Ennek a kiváló szépségnek is megvolt a maga oltalmazója, de ők ketten meglehetősen közömbösen viselkedtek egymás irányában és a fiú csaknem kissé dúrva benyomást tett rá.

Közben a másik, egyszerűbb jármű is közelebb jött. Ezen csak ifjak voltak. Ahogyan a fiúk az első hajón égővörös ruhát viseltek, ezek tengerzöldben voltak. A kedves leánykák láttára elámultak, odaintgettek nekik és tudtukra adták óhajukat, hogy szeretnék őket közelebről megismerni. Erre a legbátrabb leány levett egy rózsát a kebléről és pajkosan magasra emelte, mintha azt kérdezné, vajon megilleti-e őket az ilyen ajándék, mire amazok mind félreérthetetlen mozdulatokkal feleltek. A vörösek megvető és komor arccal néztek, de nem tehettek semmit, mikor a leányok közül több megegyezett

abban, hogy legalább valami enni- és innivalót juttatnak a szegény ördögöknek. A földön egy kosár narancs állott; alighanem csak a gyümölcsökhöz hasonló sárga labdák voltak. És most elragadó színjáték indult meg a zene közreműködésével, amely a parti töltésen foglalt helyet.

Az egyik hajadon kezdte el és egyelőre néhány narancsot dobott át könnyű kézzel. Odaát ugyanolyan könnyedséggel elkapták őket és már röpítették is vissza. Így ment ez ide és oda, és mert egyre többen és többen vettek részt a játékban, csakhamar tucatjával röpködtek a narancsok mind nagyobb gyorsasággal erre meg arra. A szép leány középen nem vett részt a harcban, csupán nagy kíváncsisággal nézte zsámolyáról. Nem győztük csodálni mindkét tábor ügyességét. A hajók mintegy harminc lépésre lassan egymás körül keringtek, majd egész oldalukat, majd fél orrukat fordítva egymás felé; vagy huszonnégy labda volt szüntelenül a levegőben, de zavarában sokkal többnek nézte az ember. Néha valószínűs kereszttűz kezdődött, néha magas ívben szöktek fel és estek le a labdák; csak ritkán tévesztett célt egyik-másik, mintha maguktól hullottak volna a vonzás erejénél fogva a nyitott ujjakba.

De milyen kellemesen lekötötte a látvány a szemet, éppoly kedvesek voltak a fülnek az azt kísérő dallamok: szicíliai dalok, táncok, saltarellók, canzone a ballók egész fűzészerűen, könnyedén egybefűzött egyvelege. A kisebbik hercegisasszony, egy bájos, elfogulatlan teremtetés, aki velem egykorú lehetett, kecses bólogatással kísérte az ütemet; mosolyát és hosszú szempilláit még ma is magam előtt látom.

Hadd beszéljem el még röviden a bohózat lefolyását, ha nincs is köze történetemhez. Bajosan képzelhető el takarosabb valami. Míg a viadal lassanként elült és a felek már csak néhány dobást váltottak, a leányok összeszedték és visszatették a kosárba aranylabdáikat, odaát az egyik fiú mintegy játékból, felkapott egy széles, zöld fonálból kötött hálót és egy darabig a víz alá merítette; mikor kihúzta, általános csodálkozásra egy nagy, kéken, zölden és aranyosan csillogó hal volt benne. A legközelebb állók gyorsan odaugrottak, hogy kivegyék, de a hal kisiklott kezükből, mintha valóban élne,

és visszaesett a tengerbe. Ez az előre kiszámított hadicsel arra szolgált, hogy a vörösöket lóvá tegye és lecsalja a hajóról. A csoda valósággal elbűvölte őket s mikor látták, hogy a hal nem akart lemerülni, hanem folyton csak a felszínen játszadozott, pillanatnyi habozás nélkül valamennyien a tengerbe vetették magukat, a zöldek is, úgyhogy tizenkét fürge, jóalakú úszó iparkodott szemünk láttára elfogni a menekülő halat, miközben az a hullámokon játszadozott, percekre eltűnt közöttük s hol itt, hol ott, ennek lába, amannak melle és álla előtt bukkant fel ismét. Egyszerre, mikor a vörösök éppen leghevesebben hajszolták, a másik fél kihasználta a kínálkozó alkalmat és villámgyorsan elfoglalta a másik hajót, amelyen csak a leányok maradtak, ezek hangos sikoltozása közepette. A legdaliásabb, merkuriuszi természetű legény sugárzó arccal rohant a legszebbikhez, átkarolta és csókolgatta, annak pedig esze ágában sem volt, hogy a többiekkel sikongjon, hanem karjával ő is éppoly tüzesen átfonta a jól ismert ifjút. A rászédett csapat ugyan sebtében odaúszott, de evezőkkel és fegyverekkel elűzték a hajóról. Hasztalan dühük, a leányok riadt sikoltozása, némelyikük erőszakos ellenállása, kérésük és könyörgésük, melyet szinte elfojtott a többiek zsvaja, a víz moraja és a hirtelen más hangnembe átcsapó zene — leírhatatlanul szép volt, és a nézők viharos lelkesedése nem ismert határt.

Ebben a pillanatban kibomlott az addig lazán bekötözött vitorla: rózsás kisfiú lépett ki belőle ezüst szárnyakkal, ijjal és tegezzel és elragadó tartással lebegett a vitorlarúdon. Már munkában minden evező, dagad a vitorla: de ennél is, annál is hatalmasabbnak látszott az isten jelenléte és hevesen unszoló mozdulatai a bárka hajtására, olymódon, hogy a szinte eszükvesztetten utána iramodó úszók, akik közül egyik balkezében feje fölé tartotta az aranyhalat, csakhamar felhagytak minden reménnyel és kimerülten kénytelenek voltak az elhagyott hajóra menekülni. Közben a zöldek elértek egy kis cserjés félszigetet, ott azonban váratlanul egy derekas csónak tűnt fel lesben álló fegyveres társakkal. E fenyegető helyzet láttán a kis csapat fehér zászlót tűzött ki annak jeléül, hogy tárgyalást óhajt. Odaátról hasonló jelzéssel felbátorítva, a hajóhoz veztek, és a jó leányok

annak az egynek kivételével, aki szántszándékkal helyén maradt, csakhamar jókedvűen a maguk hajójára szálltak. Ezzel beveződött a komédia.

— Azt hiszem — súgta Eugenie a bárónak ragyogó szemmel az erre következő szünet közben, mialatt mindenki tetszésének adott kifejezést a hallottak fölött —, hogy amit itt végighallgattunk, igazi festett szimfónia volt s emellett a mozarti szellem és az egész mozarti derű tökéletes képe. Nincs igazam? Nincs benne Figaro egész bája?

A völegény éppen közölni akarta ezt az észrevételét a zeneszerzővel, mikor az folytatta elbeszélését.

— Most tizenhét éve, hogy Olaszországot láttam. Ki nem gondol rá vissza egész életében, különösen Nápolyra, aki egyszer látta, még ha hozzám hasonlóan gyermekcipőkben járt is akkor! De ilyen élénken, mint ma az önök kertjében, alig láttam még magam előtt az utolsó szép estét az öbölnél. Ha szememet behúnytam, világosan, tisztán és fényesen, egy fuvallattal utolsó fátylát levetve, terült el előttem az édeni táj! A tenger és a part, a hegy és a város, akárcsak a tarka ember-sokaság a parton végig és a labdák csodálatos kavargása! Újra hallani véltem a zenét, száz vidám dallam egész rózsafüzére húzódott el előttem lélekben, a másoké és a magamé, tarka-barkán, egyik felváltva a másikat. Egyszerre csak egy addig sohasem hallott kis táncdal bukkan fel, hatnyolcados ütemben. „Hopp — gondolom magamban —, mi ez? Hiszen ez egy csodamód kedves jószág!” Jobban szemügyre veszem — szedtevette, de hisz ez Masetto, ez meg Zerlina, az ám!

Ránevetett Madame Mozartra, aki nyomban kitálalta gondolatát.

— A helyzet tudniillik — folytatta — ez. Első felvonásomból kimaradt egy könnyű kis szám, egy falusi lakodalom kettőse és karéneke. Most két hónapja ugyanis, mikor sorjában elő akartam venni ezt a darabot, egy intrádára nem akaródzott megtalálnom az igazit. Együgyű és gyermekes, minden ízében jókedvtől sziporkázó dallam kellett hozzá, a leány keblére tűzött pántlikás csokor. De mert hiába, semmit nem lehet erőltetni és az efféle apróságok sokszor alkalomszerűen maguktól jön-

nek, továbbmentem és a nagyobb munka elvégzése közben nem értem rá, hogy még egyszer visszanézzek. A kocsiban kevéssel azelőtt, hogy a faluba hajtottunk, futólag eszembe jutott a szöveg, de nem kapcsolódott hozzá semmi, legalább is tudommal nem. Elég az hozzá, egy órával utóbb a szökökútnál, a lugasban elcsípek egy motivumot, de olyant, hogy szerencsésebbet és jobbat soha és sehol keresve sem találnék. A művészetben nem egyszer tapasztal az ember különös dolgokat, de ilyen tréfás esetem még sohasem volt. Mert egy melódia, amelyet mintha ráöntöttek volna a versre... de nem akarom elhamarkodni, ott még nem tartunk, a madár még csak a fejét dugta ki a tojásból s én rögtön hozzáláttam, hogy egészen kihámozzam. Közben élénken láttam magam előtt Zerlina táncát és ugyanakkor csodálatosan belejátszott a képbe a nevető táj a nápolyi öbölnél. Hallottam a lakodalmas pár váltakozó hangját, a lányok és legények karénekét.

Mozart itt vidáman dudorászni kezdte a dal elejét:

*Giovenette, che fatte all' amore, che fatte all' amore,
Non lasciate, che passi l'età, che passi l'età, che passi l'età!
Se nel seno vi bulica il core, vi bulica il core,
Il remedio vedete lo quà! La la la! La la la!
Che piacer, che piacer, che sarà!
Ah la la! Ah la la!**

— Közben a kezem megcsinálta a nagy galibát. A nemezis már ott leselkedett a sövénynél és most előlépett a kékpaszományos kabátú rettenetes ember alakjában. Esküszöm, a Vesuvio kitörése, ha azon a gyönyörű tengerparti estén hirtelen fekete hamuesővel árasztja el és temeti be Parthenope egész nagyszerűségét nézőstül és színészestül, bizisten ez a katasztrófa nem ért volna váratlanabbul és ijesztőbben. Hú, az a Sátán — nem hiszem, hogy valaki így befűtött már nekem. Az

---

** Ti leányok, ölelni sóvárag,
Hamar elfut a szárnyas idő!
Szívetekben a vágy ha elárad,
Csakis Amor ad irt, csakis ő!
Gyönyörű, gyönyörű, ami jó!*

arca mintha vasból volna — egy kicsit a kegyetlen Tiberius római császárra emlékeztetett! Ha a szolga ilyen, gondoltam magamban, mikor elment, milyen iszonyú lehet az uraság maga. De hogy őszinte legyek, kissé már számítottam a hölgyek védelmére s nem is ok nélkül. Mert Stanci, az én kis feleségem, természetből némileg kíváncsi lévén, a fogadóban az én jelenlétemben minden fontosabb tudnivalót elmondott magának a kövér aszszonysággal a méltóságos uraságokról, miközben ott állottam és hallottam...

Madame Mozart ezen a ponton nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon és nagy buzgósággal ki ne jelentse, hogy ellenkezőleg, férje volt a kérdezősködő; a házastársak között vidám feleselgetés kezdődött és adott okot sok nevetésre.

— Akárhogy is van — mondta Mozart —, elég az hozzá, hogy hallottam valamit harangozni egy kedves fogadott leányról, aki menyasszony, nagyon szép, amellet a jóság maga és úgy énekel, mint egy angyal. „Per Dio, jutott ekkor eszembe, ez kihúz a csávából! Most nyomban leülsz, felírod azt a kis dalt, ahogy lehet, megmagyarázod a ballépést a valósághoz híven, pompás tréfa lesz belőle.“ Időm elég volt, hozzá egy tiszta lap zöldvonalas papír is előkerült. És ime, elkészült ez! Leteszem ezekbe a szép kezekbe, rögtönzött nászadal, ha elfogadják annak.

Azzal az asztalon keresztül átnyújtotta Eugenienek a szépen leírt kottát, de a nagybácsi keze gyorsabb volt a menyasszonyénál, elkapta és így kiáltott:

— Még egy pillanat türelmet, gyermekem!

Intésére a szalón szárnyasajtaja kitárult, néhány szolgáló jelent meg, illedelmesen, nesztelenül behozta a végzetes narancsfát a terembe és letette benn az asztalnál egy padra; ugyanekkor jobbra és balra két sudár mirtuszfácskát állítottak fel. A narancsfa törzséhez erősített táblán az állt, hogy a fa a menyasszony tulajdona; elől a mohás földön pedig asztalkendővel letakart porcellántányér állott: mikor a kendőt levették, kettévágott narancs volt rajta, amely mellé a nagybácsi ravasz pillantással számúzte a mester sajátkezü írását, általános, szűnni nem akaró újjongást idézve elő.

— Az az érzésem — szolt a grófné —, hogy Eugenie még nem is tudja, mit lát itt tulajdonképpen. Bizony, hogy nem ismeri fel régi kedvencét új virág- és gyümölcsdiszében!

Meghökkenve, hitetlenül nézett a kisasszony majd a fára, majd nagybácsijára.

— Nem lehet — mondta. — Tudom, hogy nem volt már megmenthető.

— Szóval azt hiszed — felelte amaz —, csak úgy találomra előkerestek neked valami pótlékot? Szép is volna! Nem, nézz csak ide... úgy kell csinálnom, mint a komédiában szokás, ahol a holtak hitt fiúk és testvérek anyajegyeikkel és sebhelyeikkel igazolják kilétüket. Nézd ezt a dudort itt! Vagy ezt a heget keresztben, biztosan százszor észrevetted. Nos hát, az-e vagy nem az?

Eugenie ezek után nem kételkedhetett; csodálkozása, meghatottsága és öröme leírhatatlan volt.

A fához a családban több mint százéves emlékezete fűződött egy kitűnő asszonynak, aki nagyon megérdemli, hogy néhány szóval mi is megemlékezzünk róla.

A nagybácsi nagyapja, akit diplomáciai érdemeiről előnyösen ismertek a bécsi kabinetirodában, és két uralkodó egymásután tisztelt meg egyforma bizalommal, saját házában nem kevésbé boldog volt Renate Leonore nevű kiváló hitvesével. Ezt a hölgyet többszöri párizsi tartózkodása többrendbeli kapcsolatba hozta XIV. Lajos fényes udvarával és ennek az érdekes kornak legjelentősebb férfiáival és nőivel. Elfogulatlanul kivette ugyan részét az élet szellemes és változatos örömeiből, de sem szavaiban, sem műveiben nem tagadta meg az öröklött német becsületességet és erkölcsi szilárdságot, mely félreismerhetetlenül mutatkozik a grófné még meglévő arcképein. Ugyanezzel a gondolkodásmódjával sajátosságosan naív ellenzékiiséget gyakorolt az említett társaságban, és hátrahagyott levelezésében rengeteg nyoma található annak az őszinteségnek és kedves talpraesettségnak, amellyel az eredeti nő, akár vallási dolgokról, akár irodalomról, politikáról vagy bármi másról volt szó, egészséges elveit és nézeteit megvédelmezte, környezete félszégeit támadta, de közben semmiképpen sem esett annak terhére. Élénk érdeklődése mindazok iránt, akikkel Ninon házában, a legválasztékosabb

műveltségnek ebben az igazi otthonában találkozott, ehhez képest olyan természetű volt és olyan szabályoknak engedelmeskedett, hogy nagyon is jól összefért a magasabb baráti viszonyal közte és a kor egyik legnemesebb hölgye, Sévigné asszony között. Chapelle sok hozzá intézett és a költőtől sajátkezűleg ezüstvirágos szegélyű lapokra firkantott pajzán tréfája mellett a marquise és leánya legszeretetteljesebb leveleit találták meg becsületes ausztriai barátnőjükhöz annak halála után az egyik nagyanyai ébenfaszekrénykében.

Sévigné asszony kezéből kapta egy nap, egy trianoni ünnepségen, a kerti terraszon a virágzó narancsfaágat is, amelyet rögtön találomra elhelyezett egy cserépben és szerencsés begyökeredzése után magával vitt Németországba.

Huszonöt évig nőtt a fácska lassanként szeme előtt és gyermekei és unokái utóbb a legféltebb gonddal ápolták. Saját becsén kívül egyúttal mintegy élő szimbóluma volt egy szinte istenített kor kifinomult szellemi szépségének, melyben ugyan manapság kevés igazán dicséretreméltót találunk, mert már magában hordozta a vészterhes jövőt, melynek világot megrázó bekövetkezése idilli elbeszélésünk időpontjától nem volt már távol.

Eugenie a legnagyobb szeretettel csüggött a tiszteltreméltó ősanya hagyatékán, miért is nagybácsija gyakran megjegyezte, hogy a fa valamikor minden biznnyal az övé lesz. Annál fájdalmasabb volt a kisasszonynak, hogy a fa a mult év tavaszán, amelyet nem itt töltött, szomorkodni kezdett, levelei megsárgultak és sok ág elhalt. Mivel ennek az elstnyulásnak oka semmiképen sem volt felfedezhető és semmi sem használt elene, a kertész csakhamar lemondott róla, noha a természet rendje szerint még könnyen kétszeres, háromszoros kört elérhetett volna. A gróf azonban egyik szakértő szomszédja tanácsára egy különös, sőt rejtélyes gyógy mód szerint, amilyen sok található a falusi nép közt, titokban egy elkülönített helyiségben kezeltette és az a reménye, hogy szeretett unokahúgát egyszerre megörvendeztetheti új erőben és termékenységgel viruló régi barátjával, minden várakozáson felül teljesedésbe ment. Türelmetlenségét leküzdve és nem minden aggodalom nélkül, hogy a végül is egészen megérett gyü-

mölcsök közül egyik-másik megmarad-e addig az ágon, több héttel elhalasztotta az örömet a mai ünnepig és nem szorul több szóra, milyen érzése lehetett a jó nagybácsinak, mikor azt kellett látnia, hogy egy ismeretlen még az utolsó pillanatban elrontja ezt a boldogságot.

A hadnagy már ebéd előtt talált magának alkalmat és időt arra, hogy az ünnepélyes átadáshoz írt költői hozzájárulását letisztázza és amúgy is talán kissé túlságosan komoly hangú verseit néhány zárószakasszal lehetőleg a körülményekhez alkalmazza. Most elővette a költeményt, amelyet felváltva és unokahúga felé fordulva felolvasott. A vers tartalma röviden elmondva ez volt:

A hesperidák sokat magasztalt fájának egy utódja, amely hajdanában egyszer Junó kertjének egy nyugati szigetén a Földanya neki szánt nászajándékaként fogant és melyet a dal három nimfája őrzött, elejétől fogva ilyen rendeltetést kívánt és remélt, mert az a szokás, hogy a szép menyasszonyt efféle fákkal ajándékozzák meg, az istenektől régesrég eljutott már a halandókhoz.

Hosszú, hasztalan várakozás után úgy látszott, mintha megtalálta volna végre a hajadont, aki méltó vonzalmára. A leány kegyesnek mutatkozik iránta és gyakran időzik nála. De a Muzsáknak kedves babér, büszke szomszédja a forrás partján, felébresztette féltékenységét, mert azzal fenyegetőzik, hogy a művészeteket szerető szépnek szívét és eszét a férfiak felé fordítja. A mirtusz hasztalan vigasztalja és oktatja türelemre saját példájával; végül is a kedves tartós távolléte még jobban elbúsítja és rövid senyvedés után halálossá válik számára.

A nyár visszahozza az eltávozottat, szerencsésen újra gerjedő szívvel. A falu, a vár, a kert, minden örömmámorban fogadja, a rózsák és liliomok még nagyobb pompával, elragadtatva és szégyenkezve néznek fel rá, boldogságot intenek felé a cserjék és fák — de haj, éppen a legnemesebbiknek már későn érkezik. Koronája elszáradt, a leány ujjai hiába símogatják az életelen törzset és ágainak zörgő hegyét. A fa nem ismeri és nem látja azt, aki annyit ápolta. Most sír a lány és gyöngéd panasza ömlik!

Apolló messziről meghallja hangját. Jön, odalép és részvéttel nézi a hajadon keservét. Balzsamos kezével nyomban megérinti a fát, hogy az belereszket, a kiszáradt nedv elevenen pezsdül kérgében, már rügyezik az új lomb, már itt is, ott is fehér virágok fakadnak ambróziás bőségben. Sőt — mert mire nem képesek az égiek? — gömbölyű gyümölcsök nőnek rajta, háromszor három, a kilenc nővér száma szerint: nőnek és nőnek és gyermeki zöldjüket szemlátomást felváltja az arany színe. Nézi Phöbus — így végződött a vers —

*Nézi Phöbus, hány darab van,
Elragadtatottan áll
S szájában e pillanatban
Vágyón összefut a nyál;*

*S a dal-isten, hogy letépje
A legszebbet, nyúl felé
„Osztozz velem, szépek szépe,
S egy maradjon Ámoré!”*

A költő zajos sikert aratott és a hallgatók szívesen megbocsátották neki a barokk fordulatot, mely a valóban érzelmes költemény hatását egészen visszájára fordította.

Franziska, akinek veleszületett elmésségét majd a házigazda, majd Mozart már több ízben kiváltotta, most hirtelen kiszaladt, mint akinek egyszerre eszébe jutott valami és egy nagyméretű barna angol metszettel tért vissza, amely kevés figyelemre méltatva az egyik távoli szobácskában függött keretben, üveg alatt.

— Mégis igaz hát, amit mindig mondanak — kiáltotta, miközben a képet felállította az asztal végén, hogy nincs új a nap alatt! Ime, egy jelenet az aranykorból, hát nem átéltük mi is ugyanezt ma? Remélem, Apolló rá fog ismerni magára ebben a helyzetben?

— Pompás! újjongott Max. — Itt látjuk őt, a szép istent, amint éppen töprengve hajlik a szent forrás fölé. És ha ez sem elég, nézzétek csak az öreg szatírt hátul a bozótban, hogy les ki rá! Megesküdnék az ember, hogy Apolló éppen egy régen elfelejtett arkádiai táncra em-

lékszik vissza, amelyre gyermekkorában citeraszó mellett az öreg Chiron tanította.

— Így van, pontosan! — tapsolt Franziska, aki Mozart mögött állott. És — folytatta a mesterhez fordulva — ugye, ön is látja a gyümölcsfelrakott ágat, amely lehajlik az istenhez?

— Igen, a neki szentelt olajfa az.

— Szó sincs róla! A legszebb narancsok! Szórakozottságában mindjárt le is fog szakítani egyet.

— Vagy inkább — kiáltotta Mozart — most mindjárt ezer csókkal fogja lezárni azt a negédes száját!

Azzal karon ragadta és fogadkozott, hogy nem ereszti el addig, míg ajkát nem nyújtja neki, amit a lány nagyobb vonakodás nélkül megtett.

— Ugyan magyarázd meg nekünk, Max — mondta a grófné —, mi áll itt a kép alatt.

— Egy híres horatiusi óda sorai. Ramler, a berlini költő, nemrégiben remekül tolmácsolta nyelvünkön. Hatalmas lendület van benne. Milyen pompások éppen ezek a sorok:

— — — az, ki vállán
hordja ma is sose tétlen ivét!

Ki Delosának lakja szigethonát,
A parti árnytól hűs Patarában él
S aranyhaját Kasztáliának
Csörgedező folyamába mártja.

— Szép! Igazán szép! — mondta a gróf. — Csak itt-ott magyarázatra szorul. Így például az, hogy „vállán hordja sose tétlen ivét” — egyszerűen annyit jelenthetne, hogy: mindig a legszorgalmasabb hegedűs volt. De amit mondani akartam: kedves Mozart, ön békétlenséget szít két szerető szív között.

— Talán csak nem... hogyan?

— Eugenie irigyli barátnőjét és minden oka megvan rá.

— Ahá, észrevette már ön is ezt a gyöngye oldalamat. De mit szól a vőlegény hozzá?

— Egyszer-kétszer szemet húnyok.

— Nagyon jó; ki fogjuk használni az alkalmat. De azért ne féljen, báró úr, nincs veszély, hacsak az istenség kölcsön nem adja nekem arcát és hosszú arany haját. Vajha megtenné! Rögtön megkapná érte Mozart farkocását legszebb szalagjával egyetemben.

— Hanem aztán nézhetné Apolló — nevetett Franziska —, hogyan tudja majd új francia hajdiszét illőképen Kasztália folyamába mártani.

Ezek és hasonló tréfák egyre növelték a jókedvet és dévajtságot. A férfiak lassanként érezni kezdték a bort, egyre-másra üritették poharukat valaki egészsé-
gére és Mozart nekidurálta magát, hogy szokása szerint versben beszéljen, amiben a hadnagy versengett vele és a papa sem akart elmaradni; néhányszor bámulatosan sikerült. De az ilyesmi az elbeszélés számára nem igen őrizhető meg, igazában nem is alkalmas az ismétlésre, mert éppen az hiányzik belőle, ami a maga helyén ellenállhatatlanná teszi, az általánosan emelkedett hangulat, a szó és tekintet személyes kifejezésének fénye és jovialitása.

Többek között az öreg kisasszony is felköszöntötte a mestert és még sok-sok halhatatlan művet helyezett neki kilátásba.

— A la bonne heure, benne vagyok! — kiáltott Mozart és erőteljesen kocintott kelyhével. A gróf pedig hatalmas és biztos intonálással az ihlet hevében rázendített:

*Munkakedve nőttön nőjjön,
Hogy a nagy mű létrejőjjön.*

MAX (folytatva):

*Melyről da Ponte, az éber,
Meg a nagy bölcs, Schikanéder —*

MOZART:

*De a szegény muzsikusz se
Tud még semmit, Isten uccse!*

GRÓF:

*Hőn kívánom igazán,
Hogy Signor Bonbonière*
Az a fránya talián,
Sikerét épen megérje!*

MAX:

Száz esztendőt szánok rá hát —

MOZART:

*Ha nem szedi sátorfáját
S megy a poklok fenekére
A derék Bonbonière.*

A gróf kivételes éneklő kedve a magától előállott hármast az utolsó négy sor megismétlésével úgynevezett zárókánonná szélesítette és a kisasszonynagynéniben volt annyi humor vagy önbizalom, hogy elfakult szopránját mindenféle cifrázásokkal a célnak megfelelően belevegyítse. Mozart utólag megígérte, hogy ráérő idejében egyszer ezt a tréfát a művészet szabályai szerint kidolgozza a társaság számára, s ezt az ígérte utóbb Bécsből teljesítette is.

Eugénie titokban régen újra összebarátkozott a Tiberius lugasából származó kincseivel; most mindnyájan a komponista és az ő énekkettősét akarták hallani és a nagybácsi boldog volt, hogy hangját a karban újólág érvényesítheti. Felállottak tehát és a szomszédos nagy szobában álló zongorához siettek.

Amilyen általános elragadtatást a remek darab kellett, tartalma maga is gyors átmenettel mindenkit a társas jókedvnek arra a csúcára emelt, ahol a zene önmagában már szerepet sem játszik, s a jelt erre elsőnek hősünk adta meg azzal, hogy felugrott a zongora mellől, odament Franziskához és miközben Max készségesen felkapta a hegedűt, táncra kérte. A háziúr sem habozott, hogy ugyanezt tegye Madame Mozarttal. Sürgő szolgálak egy pillanat alatt eltávolítottak minden meg-

* Így nevezte Mozart baráti körben Salleri kollégáját cícomás külsejére való tekintettel és mert lépten-nyomon édességet evett.

mozdítható bútordarabot, hogy tágasabb legyen a hely. Egymásután mindenki sorra került és a kisasszony-nagynéni egyáltalában nem vette rosszszéne, hogy a gáláns hadnagy eljárt vele egy menüet, amelyben egészen megfiatalodott. Végül, mikor Mozart a meny-asszonnyal a „legszebbet“ táncolta, illetudón élt a szép ajkakra kikötött jogával.

Az este közeledett, a nap már lemenőben volt, a szabadban való tartózkodás kellemesnek ígérkezett, a grófnő tehát azt indítványozta a dámáknak, töltsenek még egy kis időt a kertben. A gróf ellenben a billiárd-szobába invitálta az urakat, mert Mozart közismerten nagyon kedvelte ezt a játékot. Így hát a társaság ketté-oszlott, de mi a magunk részéről a nőkkel tartunk.

Ezek, miután néhányszor fel- és alásétáltak a fő-úton, egy kerak, magas szőlőlombos kerítéssel félig körülve dombra mentek, ahonnan kilátás nyílt a földekre, a falura és az országutakra. Az őszi nap utolsó sugarai piroslón ragyogtak át a szőlőleveleken.

— Nem volna-e, kedves, itt ülnünk — mondta a grófné —, míg Madame Mozart mesélne nekünk valamit magáról és férjéről?

A kérdezett szívesen beleegyezett és mind kényelmesen helyet foglaltak a körben odahúzott székeken.

— Valami olyat mondok el, amit mindenképen hallaniuk kellett, mert egy titokban kigondolt kis tréfám ehhez kapcsolódik. Fejembe vettem, hogy a grófi meny-asszonynak a mai nap vidám emlékezetére valami különleges ajándékot adok. De ez annyira nem fényűzési és divattárgy, hogy egyesegyedül története teheti némileg érdekessé.

— Mi lehet az, Eugenie? — mondta Franziska. — Bizonyosan nem kevesebb, mint egy híres ember tinta-tartója.

— Majdnem eltalálta: még ebben az órában látni fogja a kincset: az útiböröndben van. Elkezdem és szíves engedelmmel kissé visszamegyek történetemben.

A tavalyelőtti télen Mozart egészségi állapota, fokozott ingerlékenysége és gyakori lehangoltsága, egész lázas magatartása valóban nyugtalanított már. Társaságban néha még vidám, sokszor a természetesnél is jobb-

kedvű volt, de otthon többnyire szomorúan révedezett maga elé, sóhajtozott és panaszkodott. Az orvos diétát ajánlott neki, pyrmonti vizet és mozgást a városon kívül. A paciens nem sokat adott a jó tanácsra; a kúra kényelmetlen, időtrabló, napi beosztásával homlokegyenest ellenkező volt. Erre a doktor kissé befűtött neki, hosszú előadást tartott az emberi szervezetről, a vérkeringésről, a lélegzésről és a phlogistonról, csupa ilyen hallatlan dologról, aztán meg, hogy a természetnek mi célja van az evéssel, ivással és emésztéssel. Minderről Mozart addig ugyanolyan ártatlanul vélekedett, mint ötéves fiacskája. A lecke csakugyan észrevehető hatást tett. Még egy félórája sem ment el a doktor, ott találok férjemet szobájában töprengő, de már derűs arccal egy bot szemléletébe merülten, amelyet az egyik régi holmival telt szekrényben keresett és talált meg szerencsésen. Nem hittem volna, hogy csak emlékszik is rá. A szép lapislazuli fejű nádbot valaha még apámé volt. Soha addig Mozart kezében botot nem láttam és nevetnem kellett.

„Látod — kiáltotta —, azon vagyok, hogy megkezdjem a kúrát és komolyan vegyem a dolgot. Inni fogom a vizet, mindennap sétálni fogok a szabadban és közben ezt a botot használok. Különféle gondolatok ötlöttek fel bennem. Mégis csak kell valami okának lennie, gondoltam magamban, hogy mások, megállapodott emberek, egy lépést sem tesznek bot nélkül. Szomszédunk, a kereskedelmi tanácsos, sohasem megy nélküle az utca másik oldalára, ha komáját megy meglátogatni. Mesteremberek és hivatalnokok, kanclisták, szatócsok és vevők, ha vasárnap családostul a város előtt járkálnak, mind magukkal viszik jól megérdemelt tisztas sétapálcájukat. Főként gyakran megjegyeztem, hogy a Szent István-téren egy negyedórával a prédikáció és a mise előtt a derék polgárok hogyan állanak és beszélgetnek itt vagy ott csoportosan együtt: ott látni csak igazán, hogy minden hallgatag erényük, szorgalmuk és rendszertetük, józan nyugalomuk és megelégedésük mintegy szilárd támaszra támaszkodik és dől ezekre a kackiás botokra. Szóval bizonyos, hogy áldás és különleges vigasz van ebben a régimódi és megengedem, kissé izléstelen szokásban. Akár hiszed, akár nem, alig várom már,

hogy ezzel a jóbaráttal először induljak egészséghezó útra a Rennwegbe vivő hídon át! Mi ketten már ismer-jük egymást valamennyire és remélem, hogy összekötte-tésünk örök időkre szól.

Az összeköttetés rövid tartamú volt: mikor harmad-szor jártak künn együtt, a kísérő már nem tért vissza. Férjem másikat szerzett, amely valamivel tovább ma-radt hű és én mindenesetre ennek a sétatálca-szenve-délynek tudtam be jórészt azt a kitartást, amellyel Mo-zart három hétig tűrhetően teljesítette orvosa előírását. A jó hatás nem is maradt el; szinte sohasem láttuk olyan fürgének, vidámnak és egyenletesen jókedvűnek. De sajnos, csakhamar újra erőt vett rajta a mélabú és nap mint nap, sok bájom volt vele. Akkoriban történt, hogy egyszer a megerőltető nap munkájától elcsigázot-tan néhány kíváncsi idegen kedvéért elment egy zene-estére, miután szentül megfogadta nekem, hogy csak egy órára marad el; de ilyen alkalmakkor az emberek, ha már a zongoránál ül és tűzbe jött, legjobban vissza szok-tak élni jóhiszeműségével, mert ilyenkor úgy ül ott, mint az az emberke a Montgolfiere-ben, hat mérföld magasságban lebegve a föld színe fölött, ahol nem hal-lani már a harang szavát. Éjnek idején háromszor küld-tem érte a szolgát, de hiába, nem tudott gazdájához el-jutni. Ez végre három órákor hajnalban hazajött. Fel-tettem magamban, hogy egész naphosszat komolyan du-zogni fogok.

Itt Madame Mozart hallgatással mellőzött néhány körülményt. Tudniillik nem volt valószínűtlen, hogy a szóbanforgó esti szórakozásra egy fiatal énekesnő is el-jön, az a Signora Malerbi, aki joggal szálla volt Constanze asszony szemében. Ezt a római hölgyet Mo-zart közbenjárására alkalmazták az Operánál és kacér mesterkedésének kétségtelenül nem csekély része volt a mester kegyének elnyerésében. Egyesek még arról is tudtak, hogy néhány hónapig rabja volt az énekesnőnek, aki rövid pórázon tartotta. Hogy ez igaz-e vagy túlzás, annyi bizonyos, hogy utólag szemtelenül és hálátlanul viselkedett és azt is megengedte magának, hogy jóltevő-jét kigúnyolja. Rávallott például, hogy egyszer egyik szerencsésebb imádójának jelenlétében azt a párszavas jellemképet adta róla, hogy un piccoló grifo raso (kis

borotvált disznófej). Ez a Circéhez méltó ötlet annál sértőbb volt, mert be kell vallanunk, volt benne egy szemernyi igazság is.*

Hazamenet az estélyről, amelyen egyébként az énekesnő nem volt jelen, Mozart egy barátja italos jókedvében elkövette azt a tapintatlanságot, hogy elárulta a mesternek a kaján megjegyzést. Ez nem nagyon örült neki, mert igazában első kétségbevonhatatlan bizonyítéka volt védence teljes szívtelenségének. Efölötti felháborodásában nem is vette rögtön észre a fagyos fogadtatást felesége ágyánál. Egy lélegzetvételtre közölte vele a sértést és ez az őszinteség nyilván kisebbfokú büntudatra enged következtetni. Csaknem sikerült feleségét részvételre indítania. De ez szándékosan uralkodott magán, nem akarta, hogy férje ilyen olcsón szabaduljon. A nehéz álmából csak déltájban felébredt Mozart asszonykáját és a két fiút nem találta otthon, csak az asztal volt szép takarosan megterítve neki magának.

Kezdetől fogva alig volt valami, ami Mozartot olyan boldogtalanná tette, mint ha közte és jobbik fele közt nem ment minden a legjobb rendben. Hát még ha tudta volna, milyen más gondok is nyomták az asszonyt már több nap óta! Valóban nehéz gondok, amelyek közlésétől régi szokása szerint a lehetőségig soká megkímélte férjét. Kézpénze jóformán semmi sem volt már és bevételre a legkisebb közeli kilátás sem. Noha a háznak erről a sivár helyzetéről sejtelve sem volt, mégis valami szorongást érzett a szívében, amely némileg hasonlított ehhez a kínos, tanácstalan állapothoz. Enni nem volt kedve, otthon maradni nem tudott. Sebteben felöltözött, hogy minél előbb kijusson az otthoni fojtott levegőből. Egy nyílt cédulán néhány olasz sort hagyott otthon: „Derekasan elláttad a bajomat, de úgy kell nekem. Hanem, kérlek szépen, békélj meg és ne vess megint, mire hazajövök. Olyan hangulatban vagyok, mintha karthausi barátnak vagy trappistának akarnék menni, mondhatom, bögni szeretnék!” Nyomban vette a kalapját, de a botot már nem; annak kora lejárt.

* Az utalás egy régebbi kis profilképre vonatkozik, amelynek jó rajzról készült metszete Mozart egyik zenedarabjának címlapján található és kétségtelenül a leghasonlóbb valamennyi a műkereskedelemben azóta is felbukkant arckép közül.

Ha már eddig leváltottuk Constanze asszonyt az elbeszélésben, még egy kis darabon nyilván folytathatjuk így.

Lakása mellett a mészárszéknél jobbra befordulva az Arzenál felé, kedves hősünk — meleg, kissé felhős nyári délután volt — elgondolkozva ballagott az úgynevezett Hofon át és tovább Miasszonyunk plébániája előtt a Schottentor irányában, ahol balfelé felment a Mölkerbasteira és ily módon tért ki több ismerőse megszólítása elől, akik éppen a városba tartottak. Csak rövid időt töltött itt, noha az ágyúk mellett némán felalájáráó őrszem nem zavarta abban, hogy élvezze a pompás kilátást a Glacis zöld síkjára és az elővárosokra a Kahlenbergig és délnek a Stájer Alpokig. A külső természet derűs nyugalma ellentmondott belső állapotának. Egy sóhajjal folytatta útját az Esplanádon át, majd az Alsergrundon végig, minden határozott cél nélkül.

A Währingi-út végén korcsma volt tekepályával, melynek tulajdonosát, egy kötélverő mestert, jó portékája és borának tisztasága szélteben ismertté tett az arrajáró szomszédok és falusiak között. Hallani lehetett a tekézést, egyebekben a legfeljebb egy tucatnyi vendég csendesen viselkedett. Az a szinte tudatossá sem vált vágy, hogy igénytelen, természetes emberek társaságában belefelejtkezzenek valamibe, betérésre bírta a muzsikust. Leült az egyik, fáktól gyéren beárnyékolt asztalhoz egy bécsi főkútmester és két más bécsi nyárspolgár mellé, rendelt egy itce bort és behatóan résztvevett a nagyon hétköznapi beszélgetésben, közben egy kicsit körüljárákált vagy nézte a tekejátékokat.

A tekepálya közelében, a ház egyik oldalán volt a kötélverő nyílt üzlete, szűk, áruval telezsúfolt helyiség, mert a szorosan mesterségéhez tartozó árun kívül a mester mindenféle konyhai, pincei és szántóvető faszerszámot is árult, halzsírt és kocsikenőcsöt, nemkülönben egy kis veteménymagot, kaprot és köménymagot. Mindez szanaszét állott vagy lógott. Egy lány, aki pincérnői minőségben kiszolgált a vendégeket és mellékesen a boltot is ellátta, éppen egy paraszttal foglalatoskodott, aki fiacskáját vezetve kezén, bejött oda egyetmást vásárolni, gyümölcsökhöz való vékát, kefét és ostort. Kikeresett a sok holmi közül egyet, jól szemügyre vette,

félretette, másodikat és harmadikat fogott meg és határozatlanul visszatért az elsőhöz; nem lehetett vele elkészülni. A lány többször elment, hogy kiszolgálja a vendégeket, visszajött és fáradhatatlanul igyekezett megkönnyíteni a vevőnek választását és különösebb szőszaporítás nélkül rávenni arra, hogy szánja el magát a vételre.

Mozart a tekepálya melletti kis padon ülve, élvezettel látta és hallotta mindezt. Amennyire tetszett neki a leányzó ügyes és értelmes viselkedése, kellemes vonásainak nyugalma és komolysága, még jobban érdekelte ebben a pillanatban a paraszt, akin, mikor megelégedetten távozott, még jóideig elgondolkozott. Teljesen beleélte magát ennek az embernek helyzetébe, érezte, milyen fontosnak vette az egész apró ügyet, milyen aggodalmasan és lelkiismeretesen meghányta-vetette az árat, hacsak néhány krajcárnyi különbség mutatkozott. Hát még ha hazakerül a feleségéhez, gondolta magában, eldicsekszik neki a jó vétellel és a gyermekek mind figyelmesen várják, hogy kinyíljon a tarisznya, amelyből talán az ő számukra is előkerül valami; a nő pedig siet egy kis elemőzsiáért és egy friss pohár otthon sajátolt gyümölcsmustért, amelynek elfogyasztására a gazda egész napi étvágyát magával hozta.

Milyen jó annak, aki ilyen független az emberektől, akinek csak a természethez van köze és annak áldásához, akármilyen verejtékesen szerzi is meg azt!

De ha nekem, a művésznek, más munkát szánt a sors, amelyet igazában nem is cserélnék fel semmi másal a világon, miért kell olyan körülmények között élnem, amelyek annyira ellentmondanak ennek az ártatlanságnak, egyszerű létnek? Ha volna egy kis földcském, egy házikóm egy falu végén, szép vidéken, bizonyos, hogy újra élednék! Reggel szorgalmasan a partitúrák mellett, az egész hátralevő idő alatt családi körben, fát ültetve, a vetést nézegetve, ősszel a fiúkkal almát és körtét szedve a fáról; itt-ott beutaznám a városba egy-egy előadásra, néha lejönne hozzám egyik barátom vagy akár több is — micsoda boldogság! Hát igen, ki tudja, mi minden történik még.

Odament a bolt elé, barátságosan beszélgetni kezdett a lánnyal és közben szemügyre vette a holmit. A

legtöbb olyan közvetlen kapcsolatban állott idilli felbuzdulásával, hogy a minden fajtájú fafaragások tisztasága, simasága, sőt még szaga is, nagy vonzóerőt gyakorolt rá. Hirtelen eszébe jutott, hogy vihetne haza feleségének egyetmást, ami véleménye szerint kellemes és hasznos. Tekintete először a kerti szerszámra esett. Constanze ugyanis buzdítására már régebben egy darabka földet vett bérbe a Kärtner-kapu előtt és egy kis zöldséget nevelt rajta, ezért most elsősorban egy új nagy gereblyét, aztán egy kisebbet és hozzá egy ásót gondolt célszerűnek. A továbbiakban úgy érezte, takarékos gazdához illően jár el, ha rövid megfontolás után, igaz, hogy nem szívesen, lemond egy étvágygerjesztően rámosolygó vajsbödönről, ezzel szemben egy magas, fedéllel és szépen faragott füllel ellátott edény használatát nélkülözhetetlennek találta. Keskeny, kétféle fából készült, felváltva világos és sötét pálcikákból összetett, felfelé keskenyedő és belül csinosan kitapasztott holmi volt. Visszautasíthatatlanul kínálta magát a konyha számára egy szép sorozat keverőkenál, sodrófa, gyúródeszka és mindenféle nagyságú tányér, valamint egy igen egyszerű szerkezetű fali sótartó.

Utoljára még egy jókora fűtyköst is megnézett, amelynek fogója alaposan ki volt verve bőrrel és kerek, sárgaréz szögekkel. Mivel a különös vevő itt is mintha kísértésbe jött volna, az elárúsító mosolyogva jegyezte meg, hogy ez nem urak számára való viselet.

— Igazad van, gyermekem — felelte —, azt hiszem, utazó mészárosok visznek magukkal ilyeneket. El vele, nem akarom. De a többi mind, amit itt kiválogattunk, elhozod hozzám haza ma vagy holnap.

Azzal megadta neki nevét és az utcát, ahol lakott. Majd visszatért asztalához, hogy kihajtsa borát. Ott akkor a három vendég közül már csak egy ült, egy bádogsmester.

— A pincérlánynak ma jó napja van — jegyezte meg az. — A bácsikája az üzlet bevételeiből minden forint után egy batkát ad neki.

Mozart erre kétszeresen örült bevásárlásának. De csakhamar még nagyobb lett a leány iránti érdeklődése. Mert mikor újra arrafelé jött, ugyanez a polgár oda kiáltotta neki:

— Mi ujság, Krescencia? Mit csinál a lakatos? Nem reszeli nemsokára már a saját vasát?

— Ej, mit! — felelte a lány továbbsietőleg. — Az a vas, azt hiszem, még a hegyekben van, messze hátul.

— Jótét lélek ez — mondta a bádogos. — Soká a mostohaapja házáat vezette és betegségében ápolta, csak mikor az meghalt, sült ki, hogy a lány egész pénzét is felélte. Azóta itt szolgál a rokonánál, mindent ő csinál az üzletben, a gazdaságban és a gyermekek körül. Egy derék mesterlegény az ismerőse és szeretne mielőbb hozzámenni, de ennek meg bökkenője van.

— Mi az? Nyilván a legénynek sincs pénze?

— Mindaketten megtakarítottak valamennyit, de még nem elég. Aztán meg mostanában egy fél házrész kerül dobra műhellyel együtt benn a városban. A kötélverőnek nem esnék nehezére, hogy előlegezze nekik, ami még hiányzik a vételárból, de persze, nem szívesen eresztené el a lányt. Sok jóbarátja ül a tanácsban és a céhben, így hát a legénynek lépten-nyomon nehezzé tesz a dolgát.

— Az angyalát! — horkant fel Mozart, hogy a másik ijedten nézett körül, nem hallgatózik-e valaki. — És senki sincs, aki szót emelne az igazság mellett és öklöt mutatna az uraknak? — Gazfickók! Várjatok csak, meggyűlik még a bajotok!

A bádogos tűkön ült. Ügyetlenül igyekezett a mondottakat enyhíteni, szinte visszaszívta az egészet. De Mozart már nem hallgatott rá.

— Szégyelje magát, hogy miket fecseg itt össze. Mind ilyenek vagytok, ti himpellérek, mihelyt számot kell adni valamiért!

Azzal búcsú nélkül hátat fordított a megszeppent embernek. A pincérlánynak, aki lélegzethez sem jutott az új vendégektől, elmenőben odasúgta:

— Jőjj holnap korán. Tiszteltetem a kedvesed! Remélem, sikerülni fog, amit akartok.

A lány csak ámult és nem volt sem ideje, sem lélekjelenléte ahhoz, hogy köszönetet mondjon.

Mozart a rendesnél gyorsabban, mert a jelenet kissé felpelzsdítette véréit, ugyanazon az úton, amelyen jött, elindult a Glacis felé, amelyen most már lassabban,

kerülővel, széles félkörben elsétált a sáncok mentén. Továbbra is csak a szegény szerelmes pár ügyével foglalkozva, gondolatban sorra vette ismerőseit és pártfogóit, akik egy vagy más módon tehettek valamit ebben a dologban. De minthogy, mielőtt akármilyen lépésre szánta volna magát, közelebbi felvilágosításokra volt szüksége a leány részéről, elhatározta, hogy nyugodtan bevárja azokat, és szívével eléjesietve lábának, most már ott-hon érezte magát feleségénél.

Belső bizonyossággal barátságos, sőt vidám üdvözlésre számított, csókra és ölelésre már a küszöbön és a vágy megkettőztette lépteit, amint a Kärtner-kaput elérte. Nem messze onnan megállítja a levélhordó, aki egy kis, de fontos csomagot ad át neki, amelynek címzésén rögtön felismeri a becsületes és akkurátus kézírást. A postással betér a legközelebbi boltba, hogy nyugtassa az átvételt, aztán, mikor ismét az utcán van, nem tudja magát türtőztetni, míg hazaér, felszakítja a pecsétet, félig menetközben, félig állva habzsolja a levelet.

A varróasztalnál ültem — folytatta Madame Mozart a történetet a hölgyeknek — és hallottam, mikor férjem felfelé jött a lépcsőn és felőlem kérdezősködött a szolgánál. Járása és hangja bátrabbnak, vidámabbnak tűnt fel előttem, mint vártam volna és mint valójában kedvemre volt. Először szobájába ment, de aztán mindjárt átjött hozzám. Jóestét, mondta, én pedig fel sem néztem, csöndesen viszonzottam üdvözlését. Miután néhányszor hallgatva végigmérte a szobát, kényszeredett ásitással kivette az ajtó mögül a légycsapót, ami még sohasem jutott eszébe és ezt mormolta: „Hogy ezek a legyek már megint honnan jönnek!” Csapkodni kezdett itt meg ott, lehetőleg nagyokat. Ezt a számára legtűrhetlenebb hangot sohasem volt szabad jelenlétében előidézni. Hm, gondoltam magamban, amit az ember maga tesz, pláne, ha férfi, az mindig valami más! Nem is szólva arról, hogy éppenséggel nem vettem észre sok legyet akkoriban. Furcsa viselkedése valóban bosszantott. „Hatot egy csapásra! — kiáltotta. — Akarod látni?” Semmi válasz. Erre valamit odatett elém a varróvánkosra, hogy akkor is látnom kellett, ha le sem vettem szemem a munkáról. Nem kisebb dolog volt, mint egy kis rakás arany, amennyi dukátot két ujja közé fog az

ember. Folytatta a mókát hátam mögött, itt-ott lecsapott, közben pedig ezt mondogatta: „Micsoda csúf, haszontalan, szemtelen fajzat! Minek van ez tulajdonképpen a világon — paccs! nyilván csak azért, hogy agyonüssük — piccs! — és ehhez értek is kissé, azt merem állítani. A természetrajzból tudunk ezeknek a jószágoknak csodálatos szaporaságáról — piccs-paccs! — Az én házamban mindig azonnal elintézik őket. Ah, maledette! Disparate! Itt van megint vagy húsz. Akarod őket?“ Jött és ugyanazt tette, amit az imént. Ha eddig nagynehezen visszatartottam nevetésemet, tovább nem bírtam, kirobbant belőlem, a nyakamba borult és mindaketten versenyt kuncogtunk és neveltünk.

„De hát honnan vetted ezt a pénzt?“ — kérdeztem én, míg ő a maradékot rázza ki a tekercsből. „Esterházy hercegtől! Haydnon keresztül! Olvasd csak el a levelet.“ Ezt olvastam:

„Kismarton, stb. Drága Barátom! Gazdám őhercegsége legnagyobb örömömre azzal bízott meg hogy juttassam el Önhöz a mellékelt hatvan dukátot. Mi itt újra előadtuk az Ön kvartettjeit és a herceg még jobban meg volt velük elégedve, mint elsőízben, egy negyedévvel ezelőtt. Megjegyezte (ezt szóról-szóra ide kell írnom): Mikor Mozart Önnek ezt a munkát ajánlotta, azt hitte, csak önt tiszteli meg vele, de nem lehet elképzelni, hogy egyúttal nekem szánt bókot is látok benne. Mondja meg neki, szinte ugyanolyan nagy véleményem van tehetségéről, mint önnek magának, már pedig annál többet csakugyan nem kívánhat. Ámen! — teszem hozzá én. Meg van elégedve?

Utóirat. Kedves feleségének bizalmasan: Gondoskodjék róla, legyen szíves, hogy a köszönet ne késsen soká. Legjobb lenne, ha személyesen adná át. Ezt a kedvező szelet okos dolog volna kihasználni!“

„Micsoda angyal ez! Micsoda mennyei lélek!“ — kiáltá Mozart többször egymás után és nehéz megmondani, minek örült jobban, a levélnek, a herceg dicséretének vagy a pénznek. Ami engem illet, őszintén bevaló, nekem akkor nagyon kapóra jött a legutóbbi. Nagyon kedélyes estét töltöttünk el aztán egymással.

A külvárosi ügyről aznap még semmit sem tudtam meg, a következőkön sem, az egész következő hét

eltelt, Krescencia nem mutatkozott és férjem bokros elfoglaltsága közben hamar elfelejtette az egészet. Egy szombaton társaság volt nálunk: Wesselt kapitány, Hardegg gróf és mások muzsikáltak. Egy szünet közben kihívtak — no, szépen vagyunk! Sietek be és megkérdezem: „Igaz az, hogy az Alsergrundon mindenféle faholmit vásároltál?” — „Az áldóját, igen! Az a lány van itt? Küldd csak be.” Nosza belépett a szobába igen barátságos képpel, tele kosárral a karján, benne gereblye és ásó, bocsánatot kért a nagy késedelemért, de közben elfelejtette az utca nevét és hosszú kérdezősködés után csak ma jutott el ide. Mozart egyenként elvette tőle a holmit és önérzetesen nyújtotta át nekem. Hálásan megcsodáltam mindent és nem fukarkodtam a dícsérettel, csak azon csodálkoztam, mi célból vásárolta a kerti szerzőszámot. „Hát a Wien-parti földescskédre.” — „Istenkém, hiszen azt már régen továbbadtuk, annyi kárt okozott nekünk a folyó és különben sem volt haszon rajta. Megmondtam neked, semmi ellenvetést nem tettél.” — „Mit? Szóval a paraj, amit az idén tavasszal ettünk...” — „Mindig a piacról jött.” — „Látod — mondta ő —, ha ezt tudtam volna! Csak illendőség kedvéért dícsértem, mert igazán sajnálalak azért a kertészkedésért; olyan íze volt, mint a toll szárának.”

Az urakat módfelett mulattatta a tréfa; néhányuknak még át is kellett engednem a fölösleget emlékül. Mikor pedig Mozart férjhezmeneteléről kérdezősködött a leánynál és biztatta, hogy beszéljen, egészen bátran, mert ami az ő és kedvese érdekében történni fog, csöndben, kellő tapintattal és bárki sérelme nélkül lesz elintézendő, mégis annyi szerénységgel, óvatossággal és kímélettel nyilatkozott, hogy minden jelenlévőt egészen megnyert és végül is a legszebb ígéretekkel bocsátották útnak.

„Ezeket az embereken segíteni kell —, jelentette ki a kapitány. — A céh furfangjai nem sokat jelentenek; ismerek valakit, aki egy-kettőre eligazítja a dolgot. Egy kis hozzájárulás kell a házhoz, a berendezéshez és más efféléhez. Mi lenne, ha hangversenyt rendeznénk a Trattner-teremben idegenek számára tetszőleges belépti-díjakkal?” Az ötlet élénk helyesléssel találkozott. Az urak közül egyik felkapta a sótartót és ezt mondta:

„Tartson valaki bevezetésül egy kis történelmi előadást, írja le Mozart úr bevásárló útját, fejtse ki emberbaráti szándékát, ezt a nagyszerű edényt pedig persely helyett az asztalra tesszük és mögé jobbról, meg balról a két gereblyét dísznek.“

Ez ugyan nem történt meg, de a hangverseny megtelt; takaros jövedelmet hajtott és több oldalról érkeztek utólagos adományok, úgyhogy a boldog párnak fölöslege is maradt, és a többi akadály is hamarosan elhárult. A prágai Dusekéknek, leghívebb ottani barátainknak, akiknél megszállunk, fülükbe jutott a történet és a kedélyes, csupa-szív Dusekné ragaszkodott hozzá, hogy furcsaság kedvéért ő is kapjon a holmiból valamit; így hát félretettem neki az arra legalkalmasabbat és most, hogy alkalom nyílik rá, magammal viszem. Mivel közben váratlanul ilyen kedves új kolléganőre akadunk, aki most készül saját otthonát berendezni és bizonyára nem fog megvetni egy közönséges háztartási cikket, amelyet Mozart választott, megfélezem a hozzottakat és rábízom, hogy válasszon egy szépen áttört csokoládéverő és a többször említett sőtartó között, amely a művészt izléses tulipánjával költségbe rántotta. Magam feltétlenül ezt a darabot ajánlanám; a nemes só tudtommal a háziasság és vendégszeretet jelképe, mi pedig minden jókívánságunkat adjuk hozzá

Eddig Madame Mozart. Elgondolható, mennyi háálával és vidámsággal fogadták a hölgyek az elbeszélést és az ajándékot. A kítőző öröm megújult, mikor mindjárt ezt követőleg odafönn a férfiaknál előszedték a tárgyakat és befejezésül ünnepélyesen átnyujtották a patriarchális egyszerűség szimbólumát, amelynek a nagybácsi mostani tulajdonosa és legkésőbbi leszármazottjai ezüstneműs szekrényében nem kisebb helyet ígért, mint aminőt a firenzei mester ama híres műalkotásae foglal el az ambrózi gyűjteményben.

Nyolcra járt már az idő; teát szolgáltak fel. Zenészünket csakhamar sürgetően emlékeztették már délben adott szavára, hogy közelebbről megismerteti a társaságot a „gyehennával“, amely lakat alatt, de szerencsére nem túlságosan mélyen feküdt az úti bőröndben. Habozás nélkül késznek nyilatkozott. A darab meséjének

elmondása nem soká tartott, felnyitották a szövegkönyvet és már égtek a gyertyák a fortepianón.

Szeretnők, ha olvasóink itt legalább valamit átélnének abból a sajátos érzésből, amellyel sokszor már egyetlen elmenőben fülünkhöz érkező hangfoszlány, amely csak *onnan* jöhet, szinte villanyütésként hat ránk és nyugtöz le bennünket; valamit abból az édes szorongásból, amellyel a színházi függönyt nézzük, miközben a zenekar hangol. Vagy nem így van? Ha minden magasztos tragikus műalkotás küszöbén, akár Macbeth a címe, akár Oedipus, az örök szépség borzongása lebeg, hol állíthatnók ezt nagyobb vagy akár csak ugyanakkora mértékben, mint éppen itt? Az embert vággyal és ugyanakkor rettegéssel tölti el a gondolat, hogy kiűzik közönséges énjéből, érzi, hogy a végtelenség fuvalma fogja megcsapni, keblét egyszerre összeszorítani és kitágítani és lelkét ellenállhatatlanul magához ragadni. Ehhez járul a tökéletes művészet tisztelete; az a tudat, hogy isteni csoda részesei lehetünk, hogy rokoni módra fogadhatjuk magunkba, meghatottságot hoz magával, sőt büszkeséget, talán a legboldogabbat és legtisztábbat, amelyre képesek vagyunk.

Társaságunknak azonban azért, hogy egy nekünk ifjúkorunk óta sajátunkká lett művet elsőnek ismerhett meg, a miénktől végtelenül különböző és, ha a szerző személyes tolmácsolásának irigylendő szerencsétjét leszámítjuk, sokkal kevésbé kedvező helyzete volt, mert tiszta és tökéletes felfogáshoz igazában senki sem tudott eljutni, de több szempontból akkor sem juthatott volna el, ha az egész szerzemény kihagyás nélkül közölhető lett volna.

Tizennyolc elkészült szám közül* a komponista feltehetően még felét sem adta elő (az elbeszélésünk alapjául szolgáló tudósításban csak a sorozat utolsó darabja, a szextett fordul elő kifejezetten), legtöbbet nyilván rögtönzött kivonatban, csupán zongorán, miközben helyenként beleénekel, ahogy éppen adódott és helyénvaló volt. Feleségéről is csak annyi megjegyzés található, hogy elénekelte két áriát. Mivel hangját erősnek és kelle-

* Ehhez az adathoz tudnunk kell, hogy Elvira áriája a recitativvel és a „Megértettem” (Leporello) eredetileg nem volt benne az operában.

mesnek mondták, feltételezhető, hogy az elsőt Donna Anna, a másodikat Zerline szerepéből vette.

Szigorúan véve szellemre, belátásra és izlésre csak Eugenie és vőlegénye volt olyan hallgató, amilyent a mester magának kívánhatott, az előbbi minden bizonynyal sokkal inkább az utóbbinál. Mindketten mélyen a szoba fenekén ültek; a kisasszony mozdulatlanul, mint egy szobor és olyan fokban átadva magát a zenének, hogy még a rövid szünetek közben is, mikor a többiek részvétele szerényen megnyilatkozott vagy a belső indulat önkéntelenül a csodálkozás felkiáltásában tört ki, csak immel-ámmal tudott felelni vőlegénye hozzáintézett szavaira.

Mikor Mozart a felségesen szép szextettel bevégezte előadását és lassanként megindult a beszélgetés, első-sorban láthatóan a báró egyes megjegyzéseit fogadta érdeklődéssel és tetszéssel. Az opera befejezéséről volt szó, valamint az egyelőre november elejére kitűzött előadásról, és mert valaki azt a véleményt nyilvánította, hogy a finálé bizonyos részei még roppant munkát adhatnak, a mester némi tartózkodással mosolygott, de Constanze a grófnéhoz fordulva, úgy, hogy férje is hallja, megjegyezte:

— Van még valami nála in petto, amit előttem is eltitkol.

— Angyalom — felelte —, kiesel szerepedből, mikor ezt szóvá teszed. Hátha most kedvem szottyanra, újra elkezdeni? Valóban bizsereg már bennem.

— Leporello! — kiáltotta a gróf vidáman felugorva és intve az egyik szolgának. — Bort! Silleryt, három palackkal!

— Nem, nem! Ahhoz már késő — lovagomé még ott van a pohárban.

— Váljék egészségére — és kikinek a magáé!

— Istenem, mit tettem! — siránkozott Constanze, egy pillantást vetve az órára — mindjárt tizenegy és holnap reggel indulnunk kell — hogyan lesz az?

— Sehogyan sem lesz, kedvesem, egyszerűen sehogyan.

— Sokszor — szólalt meg Mozart —, furcsán kapcsolódnak a dolgok. Ugyan mit fog szólni az én Stan-cim, ha megtudja, hogy éppen az a munka, amelyet

most hallani fog, ugyanebben az éjszakai órában és pedig ugyancsak egy tervezett elutazás előtt született meg?

— Igazán? Mikor? Bizonyosan három héttel ezelőtt, mikor Kismartonba készültél?

— Eltaláltad. A dolog így történt. Tíz után jöttem haza Richterék vacsorájáról, te már mélyen aludtál. Ígéretemhez híven korábban akartam lefeküdni, hogy másnap idejében felkeljek és kocsiba szálljak. Hanem Veit szokás szerint meggyújtotta a lámpákat az íróasztalon, én gépiesen felvettem hálókabátomat és közben eszembe jutott, hogy gyorsan belenézek még utolsó penzumomba. De ó, balsors! Átkozott, egészen időszerűtlen asszonyi buzgalom! Te már összetakarítottál, becsomagoltad a kottákat — magammal kellett vinnem őket: a herceg ízelítőt kívánt az opusból —; kerestem, morogtam, zsémbeltem, hasztalan! Közben tekintetem megakadt egy lepecsételt borítékon: ez az abbate, látszik a cím szörnyű kacskaringóján — úgy is van! És a szöveg átdolgozott végét küldi, amelyre egy hónapon belül nem számítottam. Rögtön lázasan nekiülök, olvasom és el vagyok ragadtatva, hogy a fickó milyen jól megértette, amit akartam. Minden sokkal egyszerűbb volt, tömörebb és ugyanakkor gazdagabb. A temetői jelenet is, a finálé is, a hős elbukásáig, minden tekintetben sokat nyert. (De nem is leszek hálátlan érte, nagyszerű költőm, gondolom magamban, hogy másodszor idézted fel nekem az eget és a poklot!) Nem szokásom a kompozícióban előrenézni, ha mégúgy csábít is valami; ez a rossz módszer néha meg is bosszúlja magát. De vannak azért kivételek, egy szóval hát a jelenet a kontúr lovaszobra előtt, a fenyegetés, amely a meggyilkolt sírja felől hirtelen hajmeresztően félbeszakítja az éjszakai dözsölő nevetését, egyszerűben szöveget ütött a fejembe. Leütöttem egy akkordot és érzem, hogy a jó ajtón kopogtatok, amely mögött már a fináléban elszabaduló rémségek egész légioja lesz. Így jött létre előbb egy adagio: D-moll, mindössze négy ütem, aztán egy ötütemes második tétel — azt merem mondani, újság lesz a színpadon, mikor a legerősebb fúvósok kísérik a hangot. Hallgassák meg egyelőre, amennyire itt regisztrálható.

Minden további nélkül kioltotta a gyertyákat a két mellette álló gyertyatartón és a szoba halotti csendjé-

ben egyszerre felcsendült a félelmetes kardal: „Hajnalra véget ér a nevetésed!“ Mintegy távoli csillagkörökből hullanak a hangok ezüst harsonákból velőt és lelket rázón a kék éjszakán át.

„Ki van itt? Felelj!“ — halljuk Don Giovanni kérdését. Aztán újra kezdi, egyhangúan, mint az imént és megparancsolja az elvetemült ifjúnak, hogy hagyja nyugodni a holtakat.

Miután ezek a dühörgő hangok utolsó rezgésükkel is elhaltak a levegőben, Mozart folytatta:

— Ekkor aztán érthetően szó sem lehetett többé arról, hogy abbahagyom. Ha a jég a part valamelyik szakaszán megtörik, nyomban felzajlik az egész tó és harsanása elhat a legtávolabbi szögletig. Ugyanazt a fonalat önkénytelenül ismét felvettem alább, Don Juan lakomájánál, mikor Donna Elvira éppen eltávozott és a kísértet a meghívás értelmében megjelenik. Hallgassák meg.

Most következett az egész hosszú, rémületes párbeszéd, mely a legprózaibb embert is az emberi képzelőerő határáig, sőt azon túl ragadja, oda, ahol látjuk és halljuk az érzékfölköttit és úgy érezzük, hogy lelkünk mélyén valami ellenállhatatlanul dobál bennünket egyik végtől a másikig.

Az elköltözöttnek emberi szavaktól elszokott, halhatatlan hangja még egyszer ráfanyalodik a beszédre. Kezéssel az első félelmetes üdvözlés után, mikor a félig megdicsőült elutasítja a felajánlott földi táplálékot, milyen különös borzadályal lebeg hangja le és felszabálytalanul egy levegőből szótt létra fokain! Gyors bűnbánatot követel: a szellem ideje rövidre szabott, hosszú, hosszú, hosszú még előtte az út! És ha most Don Giovanni, roppant makacsságában dacolva az örök végzéssel, tanács-talanul küzd a pokoli hatalmak előtörése ellen, viaskodik és vergődik és végül elpusztul, minden mozdulatában még akkor is a fenség kifejezésével — kinek nem remegne szíve és veleje az egyszerre reátörő gyönyörtől és félelemtől? Ahhoz hasonló ez az érzés, amellyel egy féktelen természeti erő nagyszerű színjátékát, egy gyönyörű hajó égését megcsodáljuk. Akaratunk ellenére mintegy pártjára állunk ennek a vak nagyságnak és csikorogva osztjuk fájdalmát önakarta megsemmisülésének rohanó áradatában.

A zene elhallgatott. Egy pillanatra senki sem merte az általános csendet elsőnek megtörni.

— Írja le nekünk — szólalt meg végre a grófné még elszorult lélekzettel —, írja le nekünk, kérem, hozzávetőlegesen, milyen hangulatban volt, mikor azon az éjszakán letette kezéből a tollat!

Mintha csendes merengésből ébredne, ragyogó szemmel nézett reá, gyorsan összeszedte magát és félig a hölgyhöz, félig feleségéhez fordulva szólt:

— Bizony, a végén már kóválygott a fejem. Szinte lázban, nyitott ablak mellett írtam végig ezt a kétségbeesett dibattimentót a szellemek karáig és rövid pihenés után felálltam a székből, mert szobádba akartam menni, hogy egy keveset beszéljünk még és vérem lehiggadjon. Ekkor egy kusza gondolat a szoba közepén megállásra késztett. (Itt két pillanatig a földre nézett és hangja a következőkben alig észrevehető megindultságot árult el.) Így szóltam magamhoz: Ha még ma éjjel meghalnál és ezen a ponton kellene félbehagynod partitúrádat: vajjon volna-e nyugalmad a sírban? Szemem a kezemben tartott gyertya belére tapadt és a lecsurgott viaszcsomókra. Pillanatnyi fájdalom sajdukt át rajtam, aztán továbbszóttam gondolatomat: Ha aztán majd előbb-utóbb valaki más, talán épp valami talján kapná meg befejezésre az operát és szépen együtt találna mindent a bevezetéstől a tizenhetes számig, egyetlen piéce kivételével, csupa egészséges, érett gyümölcsöt, lerázva a fűbe, hogy csak fel kellene szednie: itt, a linálé közepétől mégis kissé visszariadna s akkor egyszerre csak látná, hogy a jókora darab szikla, úgy ahogy már félre van hengergetve: bizony, jól a markába nevetetne! Talán kísértésbe esnék, hogy ellopja tőlem a dicsőséget. Hanem meg is égetné a körmét! Mindegy, volna még egy csapat jóbarát, aki ismeri a kézjegyemet és becsületesen biztosítaná nekem, ami az enyém. Erre elindultam, egy forró tekintettel az ég felé, hálát mondtam Istennek és hálát mondtam, asszonykám, a te nemtődnek, aki szelíd kezét ilyen soká tartotta fejed fölött, hogy úgy tovább aludj, mint a tej és egyszer se szólhass hozzám. Mikor végül nálad voltam és te megkérdezted tőlem az időt, azonmód lehazudtam néhány órát, mert már nagyon is négyre járt. És ezek után meg fogod érteni,

miért nem tudtál hatkor kihúzni az ágyból s miért kellett a kocsist újra hazaküldeni és másnapra odarendelni.

— Persze — válaszolta Constanze —, csak azt ne képzelje férfiúi ravaszságod, hogy az ember olyan buta és semmit sem vett észre! Ezért ugyan igazán kár volt szép előrehaladásodat eltitkolni előttem!

— De hiszen nem is ezért titkoltam el.

— Tudom, tudom... Nem akartad, hogy szép kincsed mindjárt szóbeszéd tárgya legyen.

— Csak annak örülök — kiáltotta a kedélyes háziúr —, hogy holnap nem leszünk kénytelenek egy nemes kocsisszívet megbántani, ha Mozart úr partout nem tud felkelni. Hiába, az az utasítás, hogy „János, fogd ki újra a lovakat“ mindig fájdalmas.

A további otmaradásra vonatkozó közvetett kérés, amellyel a többi hangok is kedves biztatássá egyesültek, az utazóknak alkalmat adott a nagyon nyomós ellenérvek kifejtésére; de készségesen megegyeztek abban, hogy a felkelés nem lesz túlságosan korán és még jókedvűen együtt fognak reggelizni.

Felállottak és egy darabig még beszélgető csoportokban forgolódtak egymás körül. Mozart valakit keresett szemével, nyilván a menyasszonyt; de mert ez éppen nem volt ott, naivul a közelében álló Franziskához közvetlenül intézte az amannak szánt kérdést:

— Mi hát a véleménye egészében a Don Giovanniról? Mi jót tud neki jósolni?

— Unokahúgom nevében — válaszolta a kérdezett nevetve — igyekszem tőlem telhetően felelni: Az én együgyű véleményem az, hogy ha Don Giovanni nem bolondítja meg az egész világot, a jó Isten becsapja zeneszekerényét, legalább is bizonytalan időre és így adja az emberiségnek tudtára...

— Nem tudtára — szólt közbe a nagybácsi helyesbítően —, hanem kezébe adja az emberiségnek a dudát és megkeményíti az emberek szívét, hogy Baált imádják.

— Ettől őrizzen meg bennünket az Isten! — nevette Mozart. — De hát a legközelebbi hatvan-hetven évben, mikor én már régen nem leszek, sok hamis próféta fog támadni.

Eugenie odalépett a báróval és Maxszal, a társalgás észrevétlenül más tárgyra siklott át, ismét komoly és

fontos lett, úgy, hogy a komponista, mielőtt a társaság széteszlott, még nem egy szép és jelentős kijelentésnek örvendeztetett, amely reményét táplálta.

Csak sokkal éjjél után váltak el; addig senki sem érezte, mennyire szüksége van a pihenésre.

Másnap (az idő semmiben sem maradt el a tegnapi mögött) tíz órakor csinos utikocsi állott a kastély udvarában, a két bécsi vendég holmijával megrakottan. A gróf Mozarttal a kocsi előtt állott, míg csak a lovakat nem vezették elő és megkérdezte, tetszik-e neki a jármű.

— Nagyon is, fölöttébb kényelmesnek látszik.

— Hát akkor szerezze meg nekem azt az örömet és tartsa meg emlékül tőlem.

— Hogyan? Ez komoly?

— Hát mi volna?

— Szent Szixtus és Kalixtus... Te! Constanze! — kiáltott fel az ablakba, ahonnan felesége a többiekkel kinnézett. — A kocsi az enyém! Mostantól fogva saját fogatodban utazol!

Megölelte a huncutul mosolygó adományozót, mindenfelől megnézte és körülkerülgette új tulajdonát, kinyitotta az ajtót, bependerült és kikiáltott a kocsiból:

— Olyan előkelőnek és gazdagnak érzem magam, mint Gluck lovag! Micsoda szemeket fognak mereszteni a bécsiek!

— Remélem — mondta a grófné —, hogy Prágából visszautaztában újra látom fogatát és körülaggathatom koszorúval!

Nem sokkal ez után az utolsó vidám jelenet után a sokat dicsért kocsi a búcsúzó párral valóban elindult és szaporán gördült az országút felé. Wittingauig a gróf lovai húzták, ott postalovak vártak utasainkra.

Ha jó, kiváló emberek átmenetileg jelenlétükkel élénkítették fel hűzunkat, szellemük friss fuvallatával a mi lelkünknek is új, gyors lendületet adtak és a vendégszeretet áldását teljes mértékben megízleltették velünk, búcsújuk mindig valami kényelmetlen elernyedést hagy hátra, legalább is a nap többi órájára, mikor egészen magunkra vagyunk utalva.

A mi kastélybeli ismerőseinkről legalább az utóbbit nem lehetett állítani, Franziska szülei az öreg nagynénivel ugyan nemsokára szintén elutaztak, de a barátnő maga, a vőlegény és természetesen Max ott maradt még. Eugenie, kiről itt elsősorban van szó, mert a felbecsülhetetlen élmény mindenkinél mélyebben hatott rá, azt mondhatnók, nem érezhetett hiányt, semmit nem lehetett tőle elvenni, sem megzavarni; tiszta boldogsága a nagyon szeretett férfi oldalán, amely most nyerte el formászerű megerősítését, minden mást elhomályosított, helyesebben, a legnemesebb és legszebb érzések, melyek szívét megindíthatták, szükségszerűen egybeolvadtak boldogsága teljével. Illetve így kellett volna lennie, ha tegnap és ma csupán a jelennek, most pedig egyedül a szép emlékeknek élhetett volna. De már este, Constanze elbeszélése közben, valami halk aggodás rezdült meg benne titkon azért, akinek szeretetreméltó képe annyi örömet okozott neki; ez a sejtálem később, Mozart egész játéka közben, lelke mélyén ott vibrált a zene egész kimondhatatlan varázsa, egész titokzatos borzadánya mögött, végül pedig meglepte és magrendítette az, amit Mozart maga futólag ugyanebben az értelemben elmondott magáról. Bizonyossá, egészen bizonyossá vált benne, hogy ez az ember gyorsan és feltartóztathatatlanul elég saját tűzében, hogy csak futólagos jelenség lehet a földön, mert igazában maga sem képes elviselni azt a pazar gazdagságot, amely belőle árad.

Mikor tegnap lefeküdt, sok egyéb mellett ez az érzés hullámozott benne, miközben a Don Giovanni még soká visszhangzott lelke mélyén. Csak hajnal tájban aludt el kimerülten.

A három hölgy munkájával akkorra már kiült a kertbe, a férfiak szórakoztatták őket, és mivel a beszélgetés természetesen még mindig Mozart körül forgott, Eugenie sem hallgatta el aggodalmait. De senki sem akarta azokat a legkevésbé sem osztani, jöllehet a báró teljesen megértette. Jó órákban, emberileg tisztult, hálás hangulatban az ember igyekszik teljes erejéből védekezni minden rossz gondolat ellen, amely nem közvetlenül érinti. Különösen a nagybácsi a legbeszédesebb, legmosolygósabb ellenbizonyítékokat hozta fel, és Eugenie bizony mindet szívesen hallgatta végig! Nem

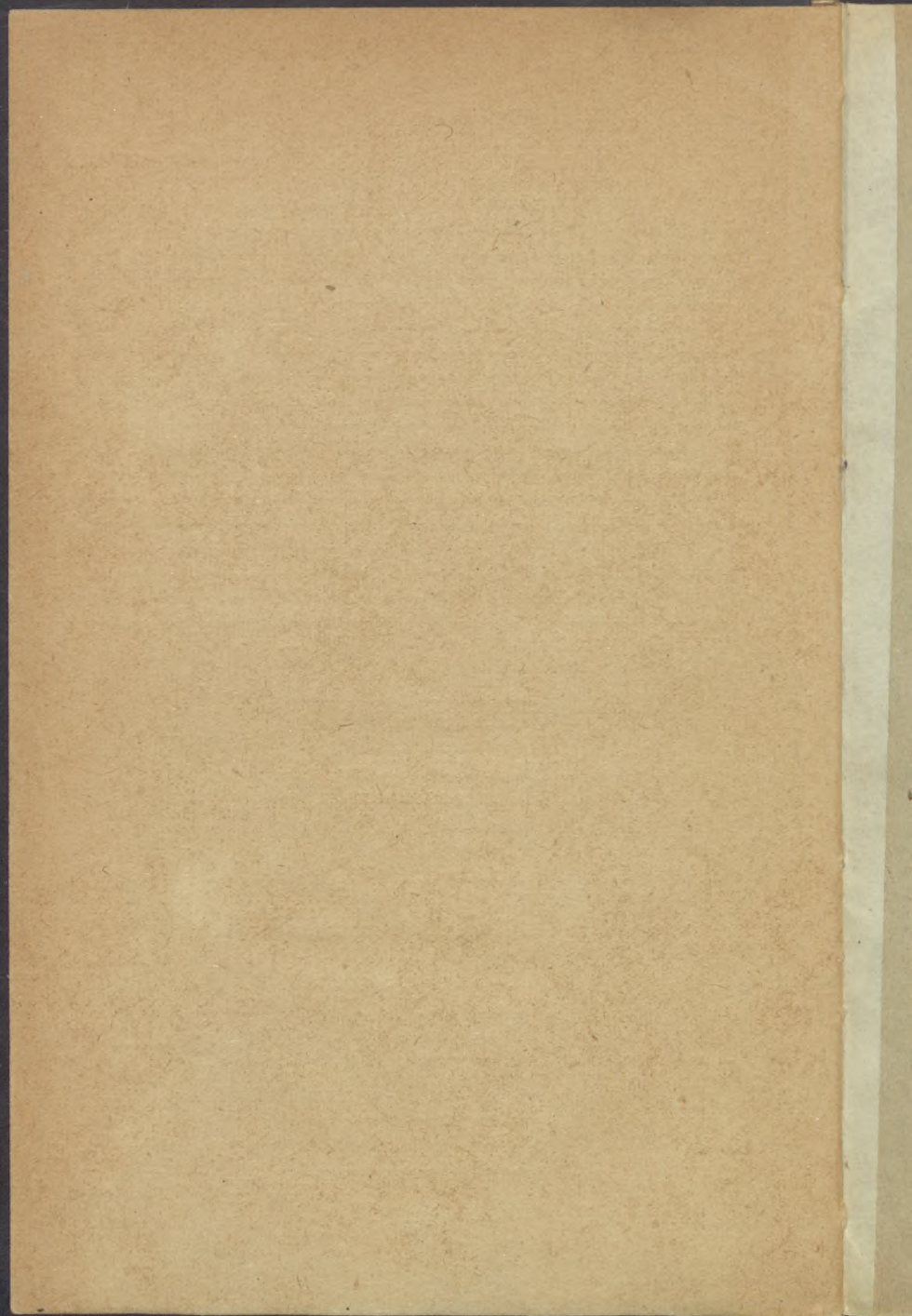
volt sok hijja annak, hogy maga is higgye: oktanul
feketén látott.

Néhány pillanattal később, mikor odafönn átment a nagy szobán, amelyet éppen kitakarítottak és újra rendeztek és amelynek lehúzott zöld damaszt redőnyei csak enyhén derengő fényt bocsátottak át, búsan megállt a zongora előtt. Egészen álomszerű volt számára az a gondolat, hogy ki ült itt még néhány órával előbb. Sokáig nézte eltűnődve a billentyűket, amelyeket Mozart nemrég érintett, aztán halkan lecsukta a zongora fedelét és lehúzta a kulcsot, féltékeny gonddal, nehogy más kéz nyissa fel egyhamar. Elmenőben szórakozottan visszatett helyére néhány kottafüzetet; egy régebbi lap hullott ki az egyikből, egy cseh népdal másolata, amelyet Franziska, de ő maga is, sokszor énekelt régebben. Felvette és egy kis zavart érzett. Abban a hangulatban, amilyen az övé volt, a legtermészetesebb véletlen könnyen jóslat alakját ölti magára. De akárhogy fogta is fel, a dal tartalma olyan volt, hogy miközben még egyszer elolvasta a keresetlen sorokat, forró könnyek hullottak szeméből.

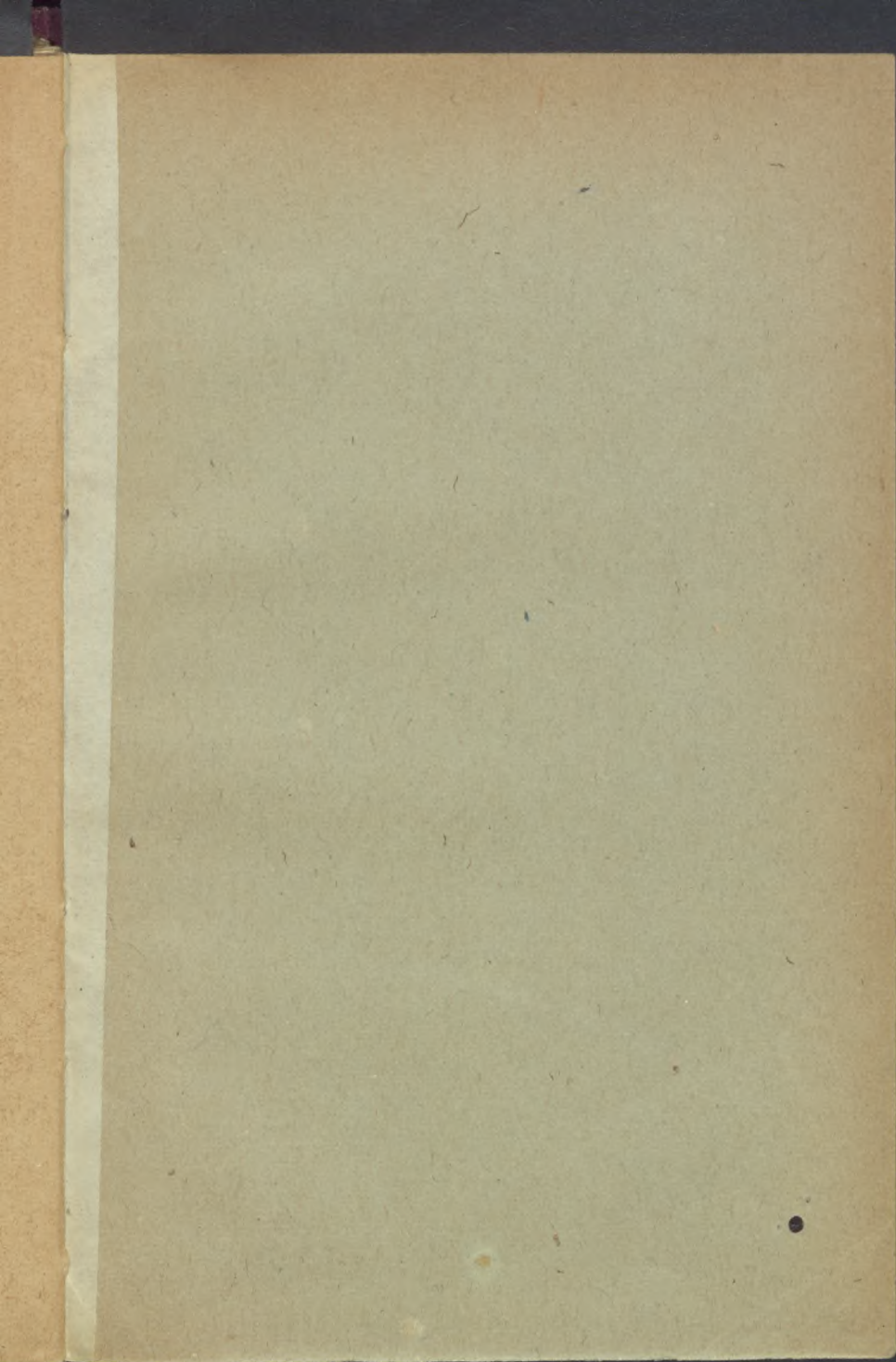
*Erdőn fenyőcske zöldel,
Ki tudja, hol;
Egy rózsafa, ki tudja,
Mely kert ölen?
A sors szemelte ki,
Gondold meg, ó szív,
Hogy sírodon rügyezzen
S viruljon.*

*Két éjszínű lovacska
Legel a réten.
Vigan szökelve térnek
A városba haza,
Lépésben mennek egykor
Hült tetemeddel;
Talán, talán előbb,
Mintsem leesnék
Patáikról a patkó,
Melyet szikrázni látok!*

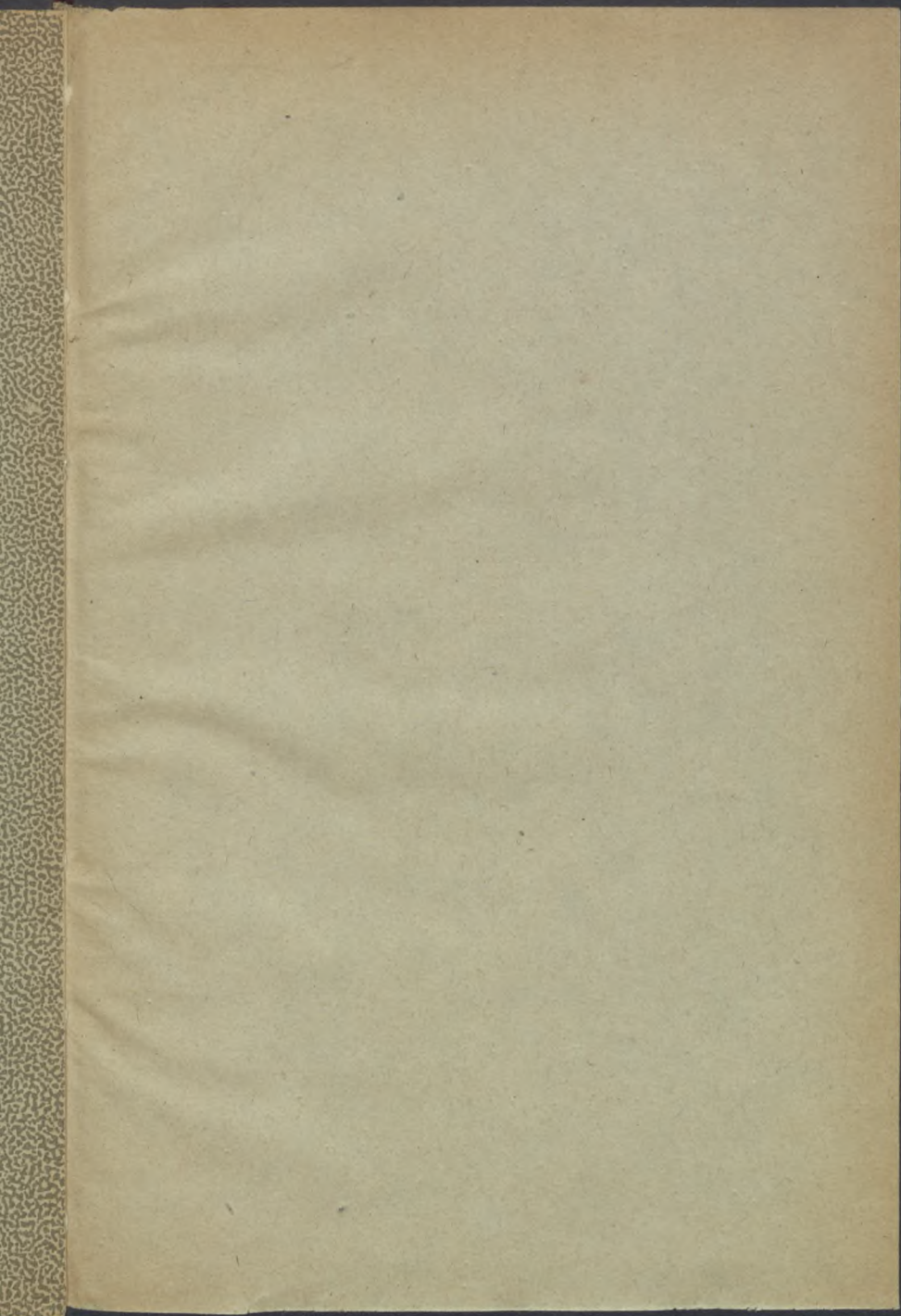

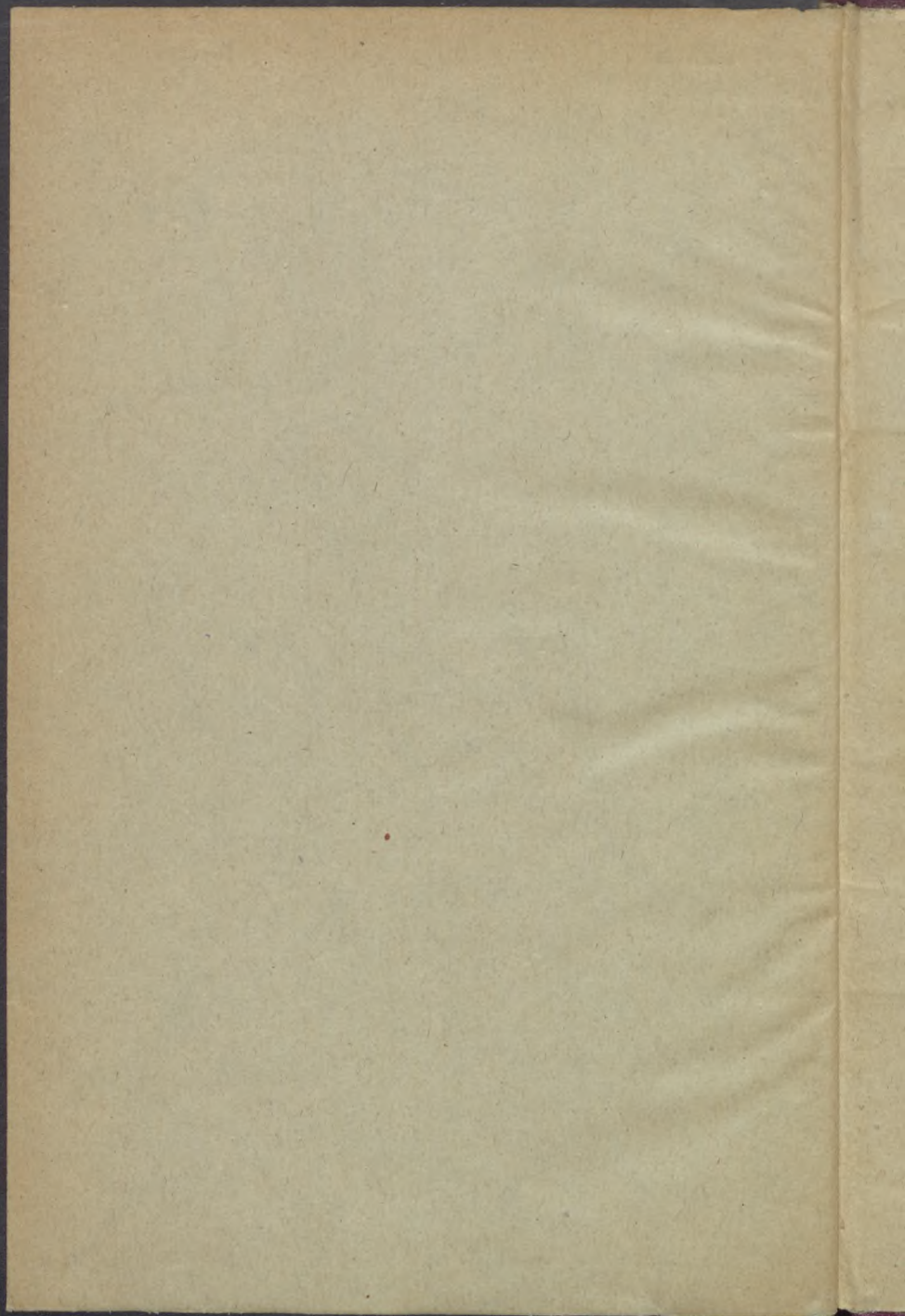

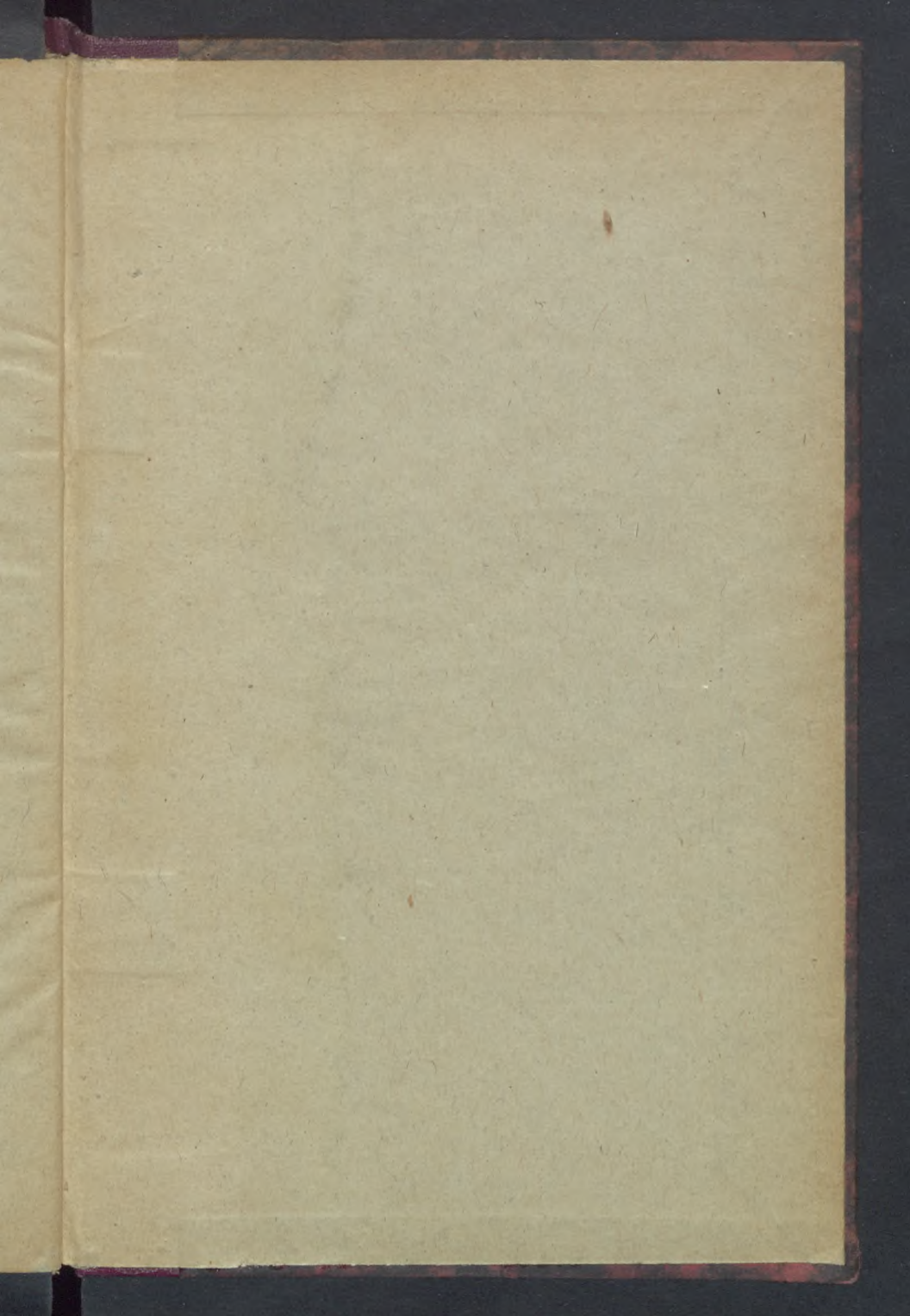
LEGRÁDY TESTVÉREK R. T.
NYOMDAI MŰINTÉZÉST
NYOMASA BUDAPEST V.
BAJCSY ZSOLNÉKZY-ÚT 7A

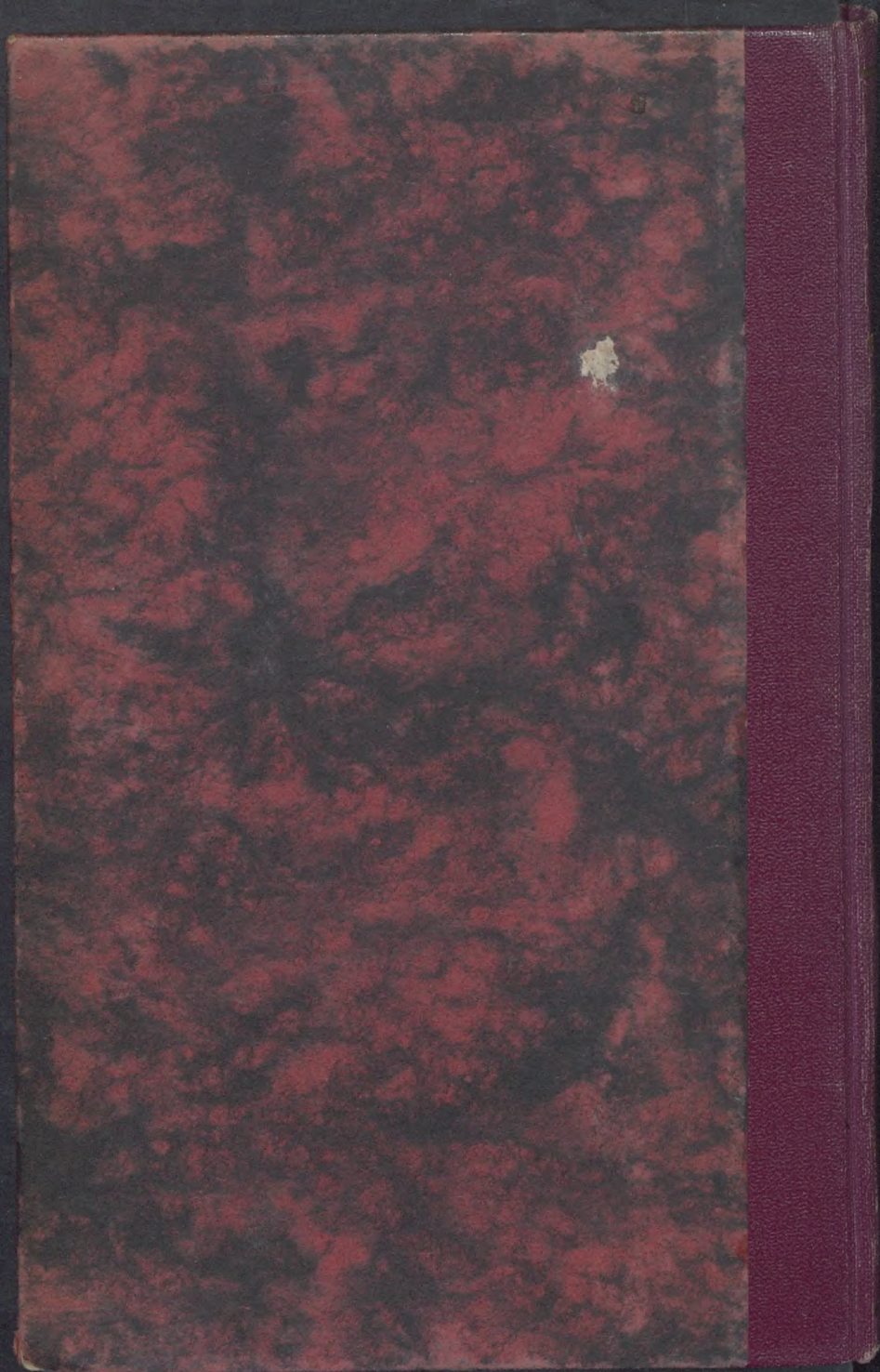

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

PARNASSUS

KÖNYVTÁR

8

I.M.